er-Risâletü't-Tedmüriyye

Şeyhu'l- İslam İbn Teymiyye

Tevhid Risalesi

2. ŞERİAT -ŞER'- ve KADERE İMAN BAHSİ

İbadetlerde Tevhid

Giriş

İkinci esasa gelince -ki bu, şer' (dini emir) ve kadere toptan imanı da içine alan ibadetlerde tevhîddir- bu konuda şunları söyleriz:

Allah'ın yaratma ve emrine iman etmek gereklidir.

Binaenaleyh, Allah'ın her şeyin yaratıcısı, Rabbi ve Meliki (hakimi) olduğuna, her şeye kadir olduğuna, O'nun dilediği her şeyin olup dilemediklerinin ise olmayacağına, kuvvet ve kudretin ancak O'na ait olduğuna, olacak şeyleri vukuundan önce bildiğine, her şeyi kader olarak takdir edip, dilediği şekilde yazdığına iman etmek vaciptir.

Nitekim Allah Te'âlâ şöyle buyurmaktadır:

"Bilmez misin ki, Allah, yerde ve gökte ne varsa bilir. Bu, bir kitapta (levh-i mahfuzda) **mevcuttur. Bu** (eşya ve olayların bilgisine sahip olmak) **Allah için çok kolaydır."** (Hacc 22/70),

Bir sahîh hadîste de Hz. Peygamber:

"Allah, yaratılmışların kaderini gökleri ve yeri yaratmadan elli bin yıl önce, Arşı su üstünde iken takdir eylemiştir." buyurmuşlardır. (Müslim, "Kader", 16; Tirmizî, "Kader", 18; Ahmed b. Hanbel, II, 169.)

Allah'ın Ne Öncekilerden, Ne Sonrakilerden Din Olarak Başkasını Kabul Etmeyeceği Din İslâm Dinidir

Allah'ın, ortak koşulmaksızın yalnızca kendisine ibadet edilmesini emrettiğine de iman etmek gerekir.

Nitekim O, cinleri ve insanları kendisine ibadet etmeleri için yaratmış, bu sebeple peygamberler gönderip (onlar vasıtasıyla) **kitaplar indirmiştir.**

(Şunu da bilelim ki:)

O'na ibadet etmek, O'na tam manâsıyla boyun eğme ve O'nu (tam manâsıyla) **sevmeyi de zımnında** (içerisinde) **barındırır; bu ise O'na** (Hz. Peygamber'e) **tam olarak itaati içine alır.** (en mükemmel şekilde itaat etmeyi gerektirir.)

Nitekim Allah Te'âlâ buyurmuştur ki:

"Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur " (Nisa 4/80);

"Biz her peygamberi -Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik " (Nisa 4/68);

"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın" (Âl-i İmrân 3/31);

"Senden Önce gönderdiğimiz elçilerimize (ümmetlerine) **sor! Rahmân'dan başka tapılacak** (kulluk yapıp, ibadet edilecek) **ilahlar** (edinin diye) **emretmiş miyiz? "** (Zuhruf 43/45);

"Senden önce hiçbir resul göndermedik ki ona: 'Benden başka ibadete layık ilâh yoktur; şu halde bana kulluk edin diye vahyetmiş olmayalım" (Enbiyâ 21/25);

"Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin, diye Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve isa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din / teşri (kanun) **kıldı. Fakat kendilerini çağırdığın bu** (din)**, Allah'a ortak/şirk koşanlara** (müşriklere) **ağır geldi "** (Şûra 42/13);

"Ey Resuller! Temiz olan şeylerden yeyin; güzel işler yapın. Ben sizin yaptıklarınızı hakkıyla bilmekteyim. Şüphesiz bu (insanlar) **bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir; ben de sizin Rabbiniz'im. Öyle ise benden sakının** (denildi)**"** (Mü'minûn 23/51-52).

Yüce Allah âyette resullere, dini ayakta tutmalarını ve onda ayrılığa / tefrikaya düşmemelerini emrediyor. İşte bu sebebledir ki Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) sahih rivayetle nakledilen hadîste şöyle buyuruyor:

"Biz peygamberler topluluğunun dini birdir. Nebiler baba bir anaları ayrı kardeşlerdir. Meryem'in oğluna insanların en yakını benim; zira benimle O'nun arasında başka peygamber yoktur." (Buhâri", "Enbiyâ", 48; Ahmed b. Hanbel, II, 406, 437.)

Bu din, Allah'ın ne öncekilerden ne de sonrakilerden, din olarak başkasını kabul etmediği İslâm Dini'dir.

Zira tüm peygamberler İslâm Dini üzeredir.

Allah Te'âlâ, Hz. Nuh hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Onlara Nuh'un haberini oku: Hani O kavmine demişti ki: 'Ey kavmim! Eğer benim (aranızda) **durmam ve Allah'ın âyetlerini hatırlatmam size ağır geldi ise, ben yalnız Allah'a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra** (vereceğiniz) **hükmü, bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin. Eğer yüz çeviriyorsanız, zaten ben sizden bir ücret istemedim. Benim ecrim Allah'tan başkasına ait değildir ve bana Müslümanlar'dan olmam emrolundu. "** (Yûnus 10/71-72);

Hz. İbrahim hakkında da şöyle buyurmaktadır:

"Nefsini küçük düşürenden başkası İbrahim'in milletinden (dininden) **yüzçevirmez. Andolsun ki gerçekte biz onu** (İbrahim'i) **dünyada** (resul olarak) **seçtik. O ahiret gününde de salihlerden** (kazananlardan) **olacaktır.**

Hani Rabbi ona (İbrahim'e): **"teslim ol** (kalb ve amellerinle bana boyun eğ)**" deyince o: "Ben Alemlerin Rabbine teslim oldum** (kalb ve hareketlerimle boyun eğdim)**" demişti.**

İbrahim oğullarına da (İslam'ı defalarca) **tavsiye etmişti. Yakub da** (oğullarına defalarca tavsiye etmişti). (Onlara şöyle vasiyet etmişlerdi): **"Ey oğullarım! Allah size** (kendisine bağlanıp uymanız için) **tek bir din seçti**. (Bu sebeple) **sizler ancak müslümanlar olarak ölünüz."** (Bakara 2/130-132);

Hz. Musa hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Musa dedi ki: Ey kavmim! Eğer Allah'a inandıysanız ve O'na teslim olduysanız sadece O'na güvenip dayanın" (Yûnus 10/84);

İsa'nın havarileri hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Hani havarilere: 'Bana ve rasulüme iman edin' diye ilham etmiştim. Onlar (da) **'İman ettik, bizim Allah'a teslim olmuş kimseler** (Müslümanlar) **olduğumuza sen de şahit ol' demişlerdi."** (Mâide 5/111);

Daha önce geçmiş peygamberler hakkında:

Teslim (Müslüman) **olmuş peygamberler, yahudilere onunla -Tevrat'la- hükmederlerdi.** (Mâide 5/44) buyurmuş ve Belkıs'ın da:

"Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleyman'la beraber âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum." (Neml 27/44) dediğini belirtmiştir.

Müslüman olmanın zımnında, yalnızca Allah'a teslim olmak vardır. (İslâm dini sadece Allah'a teslim olmayı içerir.)

Hem Allah'a hem de O'ndan bir başkasına teslim olan kimse müşriktir.

O'na teslim olmayan kimse ise O'na ibadet hususunda tekebbür göstermiş (kibirlenip ibadetten yüz çevirmiş) **tir.**

O'na ortak/şirk koşan ve ibadeti hususunda tekebbür gösteren (kibirlenip ibadetten yüz çeviren) **kimse kâfirdir.**

Yalnızca O'na teslim olmak, yalnızca O'na ibadet ve itaat etmeyi de içinde barındırır.

İşte Allah'ın başka bir dini kabul etmediği İslâm Dini budur.

Teslim olup müslüman olma, Allah'ın emrettiği her şeyi emrettiği zaman zarfında / diliminde yapmak suretiyle (emrettiği şekilde) **itaat etmekle gerçekleşir.**

Dolayısıyla Allah önceleri Mescid-i Aksâ'yı kıble edinmeyi emretmişse, (Mescid-i Aksâ yönelmek), daha sonra ise Kabe'yi kıble edinmemizi buyurmuşsa, (Kabe'ye

yönelmek İslâm'dır.) Bu her (iki emir de) iki fiil de Allah'ın emrettiği zaman zarfında (dönemde) İslâm'a dahildir.

Binaenaleyh **din; her iki fiilde de Allah'a itaat ve ibadet etmektir.** fiilin / davranışın şeklî bir unsuru farklı olsa da -ki bu namaz kılınan yöndür- (yâni namaz kılanın yönü değişmiştir.)

Aynı şekilde, peygamberlerin şeriat, yol, yön ve ibadet şekilleri değişse de bu, dinin tek olmasına engel değildir (bütün peygamberlerin dini birdir). Kaldı ki, bu (değişiklik) tek bir peygamberin şeriati içinde de mümkündür. (ama peygamberin dini aynı din olarak devam etmektedir.)

Allah Te'âlâ, peygamberlerin ilkinin sonuncusunu müjdelemesini ve ona iman etmesini, sonuncusunun da ilkini tasdik edip ona iman etmesini onların dininin bir parçası kılmıştır.

Allah Te'âlâ, buyurmuştur ki:

"Allah nebilerden şöyle bir misak (yeminle destekleyerek verdikleri söz) **almıştı: "Size, ne kadar kitap ve hikmet versem de, ardınızdan size verdiğimi tasdik edici bir rasul geldiği zaman ona iman edin ve yardımınızla destekleyin.** (Allah) **dedi ki: "Bunu ikrar edip kabul ettiniz mi?"** (Nebiler) **dediler ki: "İkrar** (kabul) **ettik."** (Allah) **dedi ki: "**(Kabul ettiğinize dair birbirinize) **şahit olun. Ben de sizinle beraber şahid olanlardanım."** (Al-i İmrân 3/81).

İbn Abbâs (r.a.) da:

"Allah hiçbir peygamber göndermemiştir ki, ondan, o hayatta iken Hz. Muhammed'i gönderirse O'na iman edip yardımda bulunacağına dair söz almış olmasın." demiştir. (Müslim, "İmân", 80; Nesa'î, "Bey'at", 32; Tirmizi, "Zühd", 39.)

Allah, bu peygambere, kendileri hayatta iken Hz. Muhammed'i gönderirse O'na iman edip yardımda bulunacaklarına dair ümmetinden söz almasını da emretmiştir. Allah Te'âlâ:

"**Sana da kitabı** (Kur'ân'ı)**, daha önce gelen kitabı doğrulayıcı ve ona şahit olarak hakla indirdik. Onların arasında Allah'ın indirdiğiyle hükmet! Sana hak geldikten sonra onların hevalarına/arzularına uyma!** (Ey ümmetler!) **Sizden her birinize bir şeriat ve bir yol kıldık."** (Mâide 5/48) buyurarak bu peygamberlere imanı birbirine bağlı kılmıştır.

Bunların birine iman edip diğerini inkâr ettiğini söyleyen kimse kâfir olur. Zira Allah Te'âlâ buyurmuştur ki:

"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve (inanma hususunda) **Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip 'Bir kısmına iman ederiz ama bir kısmına inanmayız' diyenler ve bunlar** (iman ile küfür) **arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu, işte gerçekten kâfirler bunlardır."** (Nisa 4/150-151);

"... Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden öyle davrananların cezası dünya hayatında ancak rüsvaylık, kıyamet gününde ise en şiddetli azaba itilmektir. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir." (Bakara 2/85).

(Görüldüğü gibi âyette Yüce Allah, imanı bir bütün olarak ele almış ve Kur'an'ın bir kısmına inanıp bir kısmına inanmayanı kâfir saymıştır.)

Bize hitaben:

"Biz Allah'a ve bize indirilene; İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve esbâta indirilene, Musa ve İsa'ya verilenlerle Rableri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah'a teslim olduk, deyin. Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar; dönerlerse mutlaka anlaşmazlık içine düşmüş olurlar. Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir" (Bakara 2/136-137) buyurarak;

"Bunların tamamına iman ettik ve onlara teslim olduk" dememizi emretmiştir.

Her Din Mensubuna "Müslüman" Denir mi?

Kime, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)**'in mesajı** (risaleti) **ulaştığı halde onun getirdiklerine inanmazsa ne Müslüman ne de mümin olur. Aksine Müslüman veya mümin olduğunu zannetse bile kâfirdir.**

Nitekim rivayet edilir ki, Allah Te'âlâ:

"Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) **asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır."** (Al-i İmrân 3/85) âyetini indirdiğinde Yahudi ve Hristiyanlar:

"Öyleyse biz Müslümanız" demişler, bunun üzerine Allah:

"Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır." (Âl-i imrân 3/97) âyetini inzal etmiştir. Bunun üzerine onlar (Yahudilerle Hıristiyanlar):

"Biz haccetmeyiz" deyince Allah Te'âlâ (bu tutumlarına karşı):

"Kim küfre girerse (bilsin ki) **doğrusu Allah alemlerden müstağnidir."** (Âl-i imrân 3/97) buyurmuştur.

Böylece Allah'a teslimiyet, O'nun kulları üzerindeki hakkı olan Kabe'ye haccı (gibi emirlerini) kabul etmeden gerçekleşmiş olmaz.

Nitekim Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de:

"İslâm beş husus üzerine bina edilmiştir:

- "Lâ ilâhe İllallah Muhammedu'r Rasûlullah'a" -Allah'tan başka ibadete layık hiçbir ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna- **şehadet etmek,**

- Namaz kılmak,

- Zekât vermek,

- Ramazan orucunu tutmak ve

- Kabe'yi / Beyt'i haccetmek" buyurmuştur. (Buhârî, "İmân", 1, 2; "Tefsîru sûre 2", 30; Müslim, "İmân", 19, 22; Tirmizf, "İmân", 3; Nesâ'î, "İmân", 13.)

Buna binaen, Hz. Peygamber Arafat'ta vakfeye durduğu sırada Allah Te'âlâ:

"Bugün sizin dininizi kemale erdirdim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Size din olarak İslam'dan razı oldum." (Mâide 5/3) âyetini inzal etmiştir.

İnsanlar, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın ümmetlerine mensup geçmiş kimselerin durumu hakkında ihtilâf etmişlerdir:

Onlar Müslüman mıdır, yoksa değil midir?

Bu lâfzı bir ihtilâftır.

Zira, Allah Te'âlâ'nın kendisiyle Hz. Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamber olarak gönderdiği ve Kur'ân şeriatini tezammun eden (içeren) **"özel"** İslâm'a sadece Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmeti mensuptur. Günümüzde İslâm (kayda tâbi tutulmadan) mutlak olarak kullanıldığında bunu içine alır. (**"İslâm"** denildiğinde bu İslâm anlaşılır.)

Allah'ın peygamber gönderdiği her şeriatı kapsamına alan **"genel"** İslâm'a gelince, bu, peygamberlerden herhangi birine tâbi olan her ümmetin teslimiyetine şamildir. (her ümmetin İslâm'ını ihtiva eder.)

Bütün Nebilerin, Rasullerin Kendisiyle Gönderildiği Esas

Mutlak olarak (Hiç şüphesiz) **İslâm'ın baş unsuru / temeli:**

"Allah'tan başka ibadete layık ilâh bulunmadığına" şehadet etmektir."; ve tüm peygamberler bununla, bu esas üzere gönderilmiştir.

Nitekim Allah Te'âlâ şöyle buyurmaktadır:

"Andolsun ki biz, 'Allah'a kulluk/ibadet edin ve Tâğut'tan sakının' diye (emretmeleri için) **her ümmete bir rasul gönderdik."** (Nahl 16/36);

"Senden önce hiçbir resul göndermedik ki ona: 'Benden başka ibadete layık ilâh yoktur; şu halde bana kulluk edin' diye vahyetmiş olmayalım." (Enbiyâ 21/25);

Hz. İbrahim hakkında:

"Hani İbrahim babasına ve kendi kavmine demişti ki: "Hiç tartışmasız ben, sizin tapmakta olduklarınızdan (ibadet ettiklerinizden) **uzağım."**

"(Ancak) **Beni yaratan başka. İşte O beni hidayete** (doğru yola) **yöneltip-iletecektir."**

"Ve bunu (bu **tevhid** inancını) **onun ardında** (kendi soyunda) **kalıcı bir kelime olarak kılıp bıraktı ki belki** (Allah'a) **dönerler diye."** (Zuhruf 43/26-28);

Yine O'nun ağzından:

"İyi ama, ister sizin, ister Önceki atalarınızın; neye taptığınızı (biraz olsun) **düşündünüz mü? iyi bilin ki onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi** (benim dostumdur)**"** (Şuarâ 26/75-77);

"İbrahim'de ve O'nunla beraber olanlarda, sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır. Onlar kavimlerine:

"Biz sizden ve sizin Allah'tan başka taptıklarınızdan (ibadet ettiklerinizden) **uzağız** (beriyiz)**. Sizi inkar ediyoruz. Yalnız Allah'a iman edinceye kadar bizimle, sizin aranızda ebedî düşmanlık ve öfke belirmiştir. Yalnız İbrahim babasına:**

"Andolsun ki senin için bağışlanma dileyeceğim. Ancak, Allah'tan sana gelecek -herhangi- bir-şeyi önleme gücüne malik değilim" demesi (bundan) **müstesnaydı..** (İbrahim ve beraberinde olanlar)**: Rabbimiz, sana güvendik, sana yöneldik ve sanadır dönüş."** (Mümtehine 60/4) ve

"Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize (ümmetlerine) **sor! Rahmân'dan başka tapılacak** (kulluk yapıp, ibadet edilecek) **ilahlar** (edinin diye) **emretmiş miyiz?"** (Zuhruf 43/45) buyurmuştur.

Yine Allah Te'âlâ Nuh, Hud, Salih ve diğer resullerinin kavimlerine:

"Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka kulluk edilmeye layık bir ilahınız yoktur" dediklerini ifade etmiştir. (A'râf 7/59, 65, 73, 85; Hûd 11/50, 61, 84)

Ashab-ı kehf hakkında:

"... hakikaten onlar, Rableri'ne inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini arttırdık. Onların kalplerini metîn kıldık. O yiğitler (o yerin hükümdarı karşısında) **ayağa kalkarak dediler ki: Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbi'dir. Biz, O'ndan başkasına ilah demeyiz. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz. Şu bizim kavmimiz Allah'tan başka ilahlar edindiler. Bari bu ilahlar konusunda açık bir delil getirseler.** (Ne mümkün!) **Öyle ise Allah hakkında yalan uydurandan daha zalimi var mı?"** (Kehf 18/13-15) buyurmuştur.

Şirk'in Aslı ve Çeşitleri

Allah Te'âlâ:

"Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını (günahları) **dilediği kimse için bağışlar."** (Nisa 4/48) buyurarak, bunu Kitab'ında iki ayrı yerde zikretmiştir.

Allah Te'âlâ Kitab'ında (Kur'an'da), melekleri O'na ortak koşmayı, peygamberleri ortak koşmayı, yıldızları ortak koşmayı, putları ortak koşmayı anlatarak - ki şirkin aslı, şeytanı Allah'a ortak koşmaktır-, Hristiyanlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"(Yahudiler) **Allah'ı bırakıp bilginlerini** (hahamlarını)**;** (Hristiyanlar da) **rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i** (İsa) **rabler edindiler. Halbuki onlara ancak tek ilâha kulluk/ibadet etmeleri emrolundu. O'ndan başka ibadete layık ilah yoktur. O, bunların ortak koştukları şeylerden münezzehtir/uzaktır."** (Tevbe 9/31);

"Hani Allah: "Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, "Allah'ı bırakıp beni ve anamı iki ilah edinin" diye söyledin?" dediğinde o dedi ki: "Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan birşeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer böyle söylemişsem, sen onu bilirsin. Sen, benim nefsimde olanları bilirsin. Ben ise senin nefsindekileri bilemem. Muhakkak ki sen, gaybleri en iyi bilensin."

"Ben onlara, senin bana emrettiğinden başka birşey söylemedim. (Sadece şunu dedim) **: "Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk/ibadet edin!." Ve ben, onların arasında bulunduğum müddetçe onlara şahid idim. Fakat sen beni vefat ettirince, onlar üzerine sen gözetleyici oldun. Sen, herşeye şahidsin."** (Mâide 5/116-117);

"Allah'ın kendisine kitap, hüküm ve nübüvvet verdiği insanoğlunun: "Allah'ı bırakıp da bana kul olun" demesi düşünülemez. Fakat kitabı öğrettiğinize ve okuduğunuza göre: "Rabbaniler (Rabb'e hâlis kullar) **olun" der.**

(Hiçbir rasul) **melekleri ve nebileri rabler edinmenizi size emretmez. Sizler müslüman olduktan sonra, kafir olmanızı mı emredecek**(ler)**?"** (Âl-i İmrân 3/79-80)

Bu suretle (görüldüğü gibi) **Allah Te'âlâ,** (hahamları, rahipleri) **melekleri ve nebileri / peygamberleri rabb edinmenin küfür olduğunu beyan etmiştir.**

Şurası bilinen bir vakıadır ki:

Yaratılmışlardan hiçbiri, peygamberlerin, âlimlerin / hahamların, rahiplerin ve Meryem'in oğlu İsa'nın, göklerin ve yerin yaratılması konusunda Allah'a ortak olduğunu iddia etmemiştir; hattâ hiç kimse, âlemin, sıfatları ve fiilleri bakımından birbirine denk iki yaratıcısı olduğu iddiasında bulunmamıştır.

Yine hiçbir âdemoğlu, tüm sıfatlarıyla Allah'a eşit olan bir ilâhın varlığını isbat etmemiştir.

Allah'a şirk koşanların/müşriklerin tamamı; Allah'ın ortağının kendisine denk olmadığını, hattâ ister hükümdar, ister nebî, ister yıldız ve isterse put olsun, bu ortağın Allah'ın hükmü altında olduğunu kabul etmişlerdir.

Nitekim müşrik Araplar telbiyelerinde:

"Buyur, senin kendi hükmün altında olandan başka ortağın yoktur; ona ve onun sahip olduklarına sen hükmedersin" demekteydiler.

Resûlullah ise tevhidi seslendirerek:

"lebbeyk Allâhümme lebbeyk, lebbeyk lâ şerike leke lebbeyk, inne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülke lâ şerike leke" = "Buyur Allahım, emret; senin ortağın yoktur; buyur; hamd, nimet ve hükümranlık sana mahsustur; senin ortağın yoktur" buyurmuştur.

(**Telbiye,** kelime anlamı itibariyle **"**(çağrıya, isteğe, davete) **karşılık verme, boyun eğme, itaat etme"** demektir. Istılahta ise **"hacda, "lebbeyk Allâhümme lebbeyk, lebbeyk lâ şerike leke lebbeyk, inne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülke lâ şerike leke" diyerek ilâhî çağrıya icabette bulunmak"** anlamında kullanılır.)

Mezhepler tarihi (din ve mezheblerle felsefi ekollerin görüşlerini içeren **"Makalât"** isimli eserlerin) müellifleri, gelmiş geçmiş dinî cemaat, inanç, görüş ve din mensuplarının görüşlerini zikretmişler;

Fakat hiç kimsenin (müşrikin), tüm yaratıkların yaratılışında Allah'a ortaklık eden bir ortağın, veya tüm sıfatlarında O'na benzer/denk olan bir varlığın varlığını isbat ettiğini nakletmemiş (mevcudiyetinden bahsetmemişler) dir.

Bu konuda naklettikleri en aşırı görüş, **"nur"** ve **"zulmet"** şeklinde iki aslın varlığını öne süren ve nurun iyiliği, zulmetin ise kötülüğü yarattığını söyleyen **Seneviyye**'nin (düalistler) görüşüdür.

Bunların zulmet / karanlık hakkında iki farklı görüşe sahip olduklarını söylemişlerdir:

- Birincisi, zulmetin muhdes (yaratılmış) olduğudur ki bu durumda o, Allah'ın yarattığı varlıklardan olur.

- İkincisi, onun kadîm olduğu, fakat sadece kötülüğü işlediği görüşüdür. Bu durumda da, zâtı, sıfatları ve fiilleri bakımından nurdan eksik olur.

Nitekim Allah Te'âlâ, müşriklerin, kendisinin Kitab'ında beyan ettiği yaratıkların yaratıcısı olduğunu kabul / ikrar ettiklerini haber vermiştir. Buyurmuştur ki:

"Andolsun ki onlara: Gökleri ve yeri kim yarattı? diye sorsan, elbette 'Allah'tır' derler. De ki: Öyleyse bana söyler misiniz. Allah bana bir zarar vermek isterse, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, O'nun verdiği zararı giderebilir mi? Yahut Allah,

bana bir rahmet dilerse, onlar O'nun bu rahmetini önleyebilirler mi? De ki: Bana Allah yeter. Tevekkül edenler, ancak O'na güvenip dayanırlar." (Zümer 39/38);

"(Resulüm!) **de ki: Eğer biliyorsanız** (söyleyin bakalım)**, bu dünya ve onda bulunanlar kime aittir? 'Allah'a aittir' diyecekler. Öyle ise siz hiç düşünüp taşınmaz mısınız, de.**

Yedi kat göklerin Rabbi, azametli Arş'ın Rabbi kimdir, diye sor. '(Bunlar da) **Allah'ındır' diyecekler. Şu halde siz Allah'tan korkmaz mısınız, de.**

Eğer biliyorsanız (söyleyin)**, her şeyin melekûtu** (mülkiyeti ve yönetimi) **kendisinin elinde olan, kendisi her şeyi koruyup kollayan, fakat kendisi korunmayan** (buna muhtaç olmayan) **kimdir, diye sor. '**(Bunların hepsi) **Allah'ındır' diyecekler. Öyle ise nasıl olup da büyüye kapılıyorsunuz, de.**

Doğrusu biz onlara gerçeği getirdik; onlar ise hakikaten yalancılardır. Allah evlât edinmemiştir; O'nunla beraber ibadete layık hiçbir ilah da yoktur. Aksi takdirde her ilah kendi yarattığını sevk ve idare eder ve mutlaka onlardan biri diğerine galebe çalardı. Allah, onların (müşriklerin) **yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir."** (Mü'minûn 23/84-91);

"Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler" (Yûsuf 12/106).

İşte bu ve benzeri âyetlerle (örneklerle), **"tevhîd"** in manâsı / amacı hususunda ortaya çıkan yanlışlıklar (düşülen hatalar) görülür.

Tevhidin Manâsı ve Amacı Konusunda Ortaya Çıkan Yanlışlıklar ve Düşülen Hatalar

Kelâm ve felsefe, nazar kitaplarında tevhîdden bahseden kelâmcıların tamamının gayesi, tevhidi üç kısma ayırmaktır.

Buna binaen derler ki:

1 - Allah zâtı itibariyle birdir / tektir, kısımları yoktur (bölünme kabul etmez.);

2 - Sıfatları itibariyle birdir / tektir, benzeri yoktur;

3 - Fiilleri itibariyle birdir / tektir, ortağı yoktur.

Bu üç kısımdan, onlar nezdinde en meşhur olanı **üçüncüsü,** yani **fiilde tevhîd** (Rububiyyet Tevhidi) **dir.** Bu da âlemin yaratıcısının tek olması anlamına gelir. Onlar bu konuda **temânu'** delili ve benzeri deliller getirirler.

(**"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı, yer ve gök** (bunların nizamı) **kesinlikle bozulup gitmişti."** (Enbiyâ 21/22) âyetinden hareketle ortaya konulan Allah'ın birliğine dair delildir. Delil kısaca şu şekilde ifade edilir: Alemde iki yaratıcı bulunması durumunda, birbirine zıt hususları irade ettiklerinde bunlar arasında bir irade çatışması ortaya çıkar. Her ikisinin de irade ettiği hususun aynı anda gerçekleşmesi, -birbirine zıt olan hususlar bir arada bulunamayacağı için- imkânsızdır. Birisinin diğerine boyun eğmesi onun âciz olduğu veya iradesinin başkasına tâbi olduğu anlamına gelir. Yaratıcı için böyle bir durum düşünülemeyeceğinden, Yaratıcı'nın bir ve tek olduğu sabit olur.)

Arzulanan tevhidin bu olduğunu zannederler ve **"lâ ilâhe illallah** (Allah'tan başka ibadete layık ilâh yoktur)**"** sözünün de bu anlama geldiğini zannederek **"ilâhlığın / uluhiyyetin"** anlamını **"yaratma kudreti** (yoktan yaratmaya güç yetirme)**"** olarak görürler.

Oysa, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak kendilerine gönderildiği müşrik Araplar'ın bu konuda O'na muhalefet etmedikleri, bilâkis Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu, hattâ kaderi kabul ettikleri, ancak buna (bu hususta onlardan farklı düşünmemelerine) rağmen müşrik oldukları bilinmektedir.

Dünyada bu şirkin hakikati / aslı konusunda kimsenin ihtilâf / muhalefet etmediği ortaya çıkmıştır.

Ancak son söz olarak denilebilir ki:

İnsanlar arasında Kaderiyye ve benzerleri gibi, varlıkların bazılarını Allah'tan başkasının yarattığı görüşünde olanlar vardır. Maamâfih bunlar, insanların kendi fiillerinin yaratıcısı olduğunu söyleseler de, Allah'ın, kulların ve onların kudretlerinin yaratıcısı olduğunu kabul ederler.

Benzer şekilde, felsefeciler, naturalistler / tabiatçılar ve müneccimler / nücûm ehli, bazı yaratılmışları bazı şeylerin yaratıcısı sayarlar. Bunlar, Yaratıcı'nın varlığını kabul etmekle, söz konusu failleri yaratılmış ve var edilmiş (sonradan meydana getirilmiş) olarak görürler, **"Bunlar Yaratıcı'dan müstağnidir; yaratma konusunda O'na ortaktır"** demezler. Firavun'un ortaya koyduğu görüş gibi, Yaratıcıyı inkâr eden ise, Yaratıcı'yı yok sayan kâfirin ta kendisidir. (O, münkirdir ve yaratıcıyı ta'til etmektedir.)

Allah'a ortak koşan, fakat O'nun varlığını kabul eden müşrikler hakkında söylenecek söz ise şudur:

Onların (kelâmcıların) **ortaya koyduğu** (yaratmaya hasrettikleri) **bu tevhide bu müşrikler karşı çıkmaz; bilâkis kabul ederler. Bununla birlikte, Kitap** (Kur'an) **Sünnet ve icmâ' ile sabit olduğu ve İslâm Dini için zorunlu olarak bilindiği üzere bunlar gene de müşriktir.** (müşrik oldukları sabittir.)

İkinci kısım (tevhîd), yani **"O'nun** (Allah'ın) **sıfatları hususunda bir benzeri yoktur"** sözleri için de aynı şey geçerlidir. Zira, hiçbir ümmette, istiva konusunda O'nun benzeri olan bir kadîm varlığı isbat edip, **"Bu varlık istiva konusunda Allah'a ortaktır"**

veya **"O'nun fiili yoktur"** diyen birisi çıkmamıştır. Yarattıklarından birini Allah'a benzeten kimse, bazı hususlarda onu Allah'a benzetmektedir.

Allah'ın, yaratıkları arasında, kendisi hakkında vâcib, caiz veya mümteni' olan herhangi bir hususta O'na ortak olan bir denginin bulunmasının imkânsız olduğu aklen bilinir. Zira bu, daha önce zikri geçtiği üzere, birbirine zıt iki hususun bir arada bulunmasını gerektirir.

Kendi başına kaim olan iki varlığın, ikisi için de **"varlığın"** aynı anlamı ifade etmesi, kendi başlarına kaim olmaları, (kıyam binefsihi) zâtları vb. gibi ortak bir özelliklerinin (müşterek bir ölçünün) bulunması gerektiği, (Böyle bir uyuşma olmadığı takdirde tam anlamıyla ta'til söz konusu olur.) bunu reddetmenin ise bu varlıkların mutlak inkârını gerektirdiği ve **ilâhlığa / uluhiyyete** mahsus sıfatların isbatının gerekli olduğu da akıl yoluyla bilinir. Bu konudan da daha önce bahsedilmiştir.

Mu'tezile'den Cehmiyye ve diğer bazıları, sıfatların reddini/nefyini bu kapsama (tevhid muhtevasının kapsamına) sokmuşlar ve **"Allah'ın ilmi ve kudreti vardır; O görülür veya Kur'ân Allah'ın yaratılmamış kelâmıdır"** diyen kimsenin tevhîdci / muvahhid değil teşbîhçi / müşebbihe olduğunu söylemişlerdir.

Aşırı giden felsefeciler ile Karmatîler daha ileri gitmiş ve Allah'ın esmâ-i hüsnâsını inkâr etmişlerdir. **"Allah alîm, kadîr, azîz ve hakimdir"** diyen kimse tevhîdci / muvahhid değil teşbîhçi / müşebbihe dir, demişlerdir.

Aşırı Karmatîler ise **"Allah ne nefiy ne de isbat ile tavsîf olunabilir; çünkü bunların her birinde teşbih söz konusudur"** diyerek işi iyice ileri götürmüşlerdir.

Bunların (bu grubların) tamamı, kaçındıklarından daha kötü bir teşbihin içine düşmüşlerdir. Zira, Allah'ı -kendi iddialarına göre- yaşayan varlıklara benzetmekten kaçınmak için, O'nu mümtenî (varlığı imkânsız), ma'dûm (yok) veya cemadâta / cansız olan varlıklara benzetmişlerdir.

Bilinmektedir ki, bu sıfatlar Allah hakkında, kesinlikle yaratılmış bir varlık için isbat edildiği tarzda (yaratılmışların sıfatlarıyla eşit ve benzer) isbat edilmez.

Ne zâtı, ne sıfatları ne de fiilleri hususunda Allah Te'âlâ'nın benzeri olan bir şey söz konusudur.

Zâtın isbatı ile sıfatların isbatı arasında bir fark yoktur. Zâtın isbatında, başka zâtların O'nun zâtına benzerliğinin isbatı söz konusu değilse, sıfatların isbatında da, sıfatlar konusunda O'na benzeyen bir varlığın isbatı söz konusu değildir.

Oysa sıfatları iptal eden Cehmiyye (muattile), bu (yaptıklarını) tevhîd, bunun tersini ise teşbîh / müşebbihe olarak görmekte ve kendilerini tevhîdciler / muvahhid olarak isimlendirmektedir.

Üçüncü kısım (tevhîd), yani **"O tektir, O'nun zâtının kısmı, cüz'ü, parçası yoktur"** sözleri de bunun benzeridir. Bu mücmel (kapalı) bir ifadedir.

Allah Te'âlâ, bir ve sameddir, doğurmamış ve doğmamıştır; O'nun hiçbir dengi yoktur. O'nun kısımlara ayrılması (mümtenîdir), yer kaplaması veya parçaların birleşmesiyle (cüzlerden terkib edilmesiyle) oluşması muhaldir.

Ancak onlar bu ifade ile Allah'ın Arşı'nın üzerinde olması, yarattıklarından ayrı ve farklı olması gibi nefyi gereken manâların reddini kastederek bunu tevhidin bir parçası olarak görmektedirler.

Onların "tevhîd" dedikleri şeyde hem doğru hem de yanlış hususlar olduğu ortaya çıkmıştır.

Velev ki tamamı doğru olsun. Müşrikler bunların tamamını (Rububiyyet Tevhidini) **kabul etmelerine rağmen, Allah'ın Kur'ân'da kendilerini tavsif ettiği /nitelediği şirkten / müşrik olmaktan çıkamamışlardır ve buna dayanarak Resûlullah** (sallallahu aleyhi ve sellem) **onlarla savaşmıştır.**

Onların müşriklikten kurtulmaları için, Allah'tan başka ibadete layık ilâh bulunmadığına (Ulûhiyyet Tevhidine) **iman etmeleri gereklidir.**

İlâh'ın Anlamı

Önde gelen kelâmcıların zannettiği gibi, **"ilâh"** ile kastedilen yaratma kudretine sahip olan varlık değildir. Onlar, **ilâhlığın / ulûhiyyetin "yaratma kudreti** (yoktan yaratmaya güç yetirme)**"** olduğunu, dolayısıyla **"yalnızca Allah'ın yaratma** (yoktan var etmeye) **kudretine sahip bulunduğunu"** kabul / ikrar eden kimsenin, **"Allah'tan başka ibadete layık ilâh olmadığına"** şehadet ettiğini zannetmişlerdir.

Oysa müşrikler, daha önce açıklandığı gibi, müşrik olmalarına rağmen bunu (Allah'ın yaratma kudretini) kabul etmekteydiler.

Oysa gerçek **"ilâh",** tapılmaya / kendisine kulluk edilmeye lâyık olandır / İbadeti hak edendir.

Dolayısıyla O, **"yaratıcı ilâh** (âlih)**"** değil, **"ma'bûd** (me'lûh)**"** anlamında ilâhtır. (O ilâhlık eden anlamında değil, ilâh edinilen anlamında ilâhtır. (İbadet ettirten değil, ibadet edilendir.)

Tevhîd; (başkasını O'na) ortak koşmaksızın yalnızca Allah'a kulluk / ibadet etmektir.

Şirk / ortak koşma ise; Allah ile birlikte bir başka ilâh ortaya koymaktır / başka bir ilâh kabul etmektir.

Müşriklerin Kabul Ettiği Tevhidin Anlamı

Kaderi isbat eden Ehl-i Sünnet'e mensup bu düşünürlerin (kelâmcıların kendilerine çizdikleri nihaî sınır) ortaya koydukları görüşün varacağı son nokta, **"tevhîd-i rubûbiyyet** (Rububiyyet Tevhidi)**"** ve Allah'ın her şeyin Rabbi olduğudur. Bununla birlikte, müşrikler de müşrik olmalarına rağmen bunu (rubûbiyyet tevhidini) kabul / ikrar etmekteydiler.

Benzer şekilde, mutasavvıflardan bazıları ile marifet, tahkîk ve tevhîd yolunu tutanlara göre tevhidin son noktası **şühûdî tevhîd,** Allah'ın her şeyin Rabbi, Meliki (hâkimi) ve yaratıcısı olduğunu görmektir.

Özellikle arif bulduğu şey ile varlıktan (mevcuduna dalarak kendi vücudundan), gördüğü şey ile görmesinden (meşhuduna dalarak kendi şühûdundan) ve bildiği şey ile bilmesinden (mar'ûfuna dalarak kendi ma'rifetinden) **"gaib olup"**, -aslında var olmayan şey fena bulacak ve ezelî olan varlık da bakî kalacak biçimde- **tevhîd-i rubûbiyyette** (Rububiyyet Tevhidinde) **"fena"** bulduğunda, onlara göre bu, daha ötesi olmayan, varılacak son noktadır.

Müşriklerin kabul ettiği tevhidin anlamının da bu olduğu bilinmektedir. Kişi, salt bu tevhîd (Rububiyyet Tevhidi) **ile Allah'ın velîsi veya evliyanın önde gelenlerinden olmak bir yana, Müslüman bile olmaz / olamaz.**

Tasavvuf ve marifet ehlinden bazı gruplar, sıfatları da isbat ederek bu tür tevhidi ortaya koyarlar ve böylelikle âlemin, yarattıklarından ayrı bir Yaratıcı'sının varlığını isbat etmekle birlikte **"Rububiyyet Tevhidinde"** fena bulurlar.

Başka bir grup ise buna sıfatların inkârını da eklerler ve sıfatları iptal edenlerden olurlar (sıfatları nefyederek ta'tile saparlar). Bu (bunların durumu) ise, müşriklerin pek çoğunun durumundan daha kötüdür.

(**Rubûbiyyet Tevhîdi:** Tevhidin bu türü, Allah'ı fiillerinde birlemektir. Yüce Allah'ın Rabb olması, yaratması, yetiştirmesi ve imkan vermesi bakımından tekliğidir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemindeki müşrikler tevhidin bu türünü kabul ediyorlar, bunu inkara kalkışmıyorlardı. Fakat tevhidin bu çeşidini kabul etmeleri, onların İslam'a girmeleri için yeterli değildi. İşte bu yüzden Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), döneminin müşrikleriyle savaşmış, onların canlarını ve mallarını helal kabul etmiştir.)

Bazı Fırkaların İman ve Kader Hakkındaki Görüşleri

Cehm b. Safvân, sıfatları inkâr ediyor ve cebr görüşünü ileri sürüyordu. Cehm'in görüşünün özü budur. Ancak emir ve nehyin, sevap (mükâfat) ve cezanın varlığını kabul etmekle O, müşriklerden ayrılmıştır. Şu da var ki, Cehm ve O'na tâbi olanlar **irca** (İmanla birlikte insana ma'siyetin zararı yoktur) görüşünü benimsiyordu ve onlar nezdinde emir ve nehyin, sevap (mükâfat) ve cezanın önemi azalıyordu.

Neccâriyye, Dırâriyye ve diğerleri, sıfatların inkârı konusunda O'na yaklaştıkları gibi, kader ve imana dair meselelerde de Cehm'e yakınlık arz ederler.

(**Cehm, b. Safvân** ,(128/745): Cehmiye mezhebinin kurucusudur. Sapık görüşlerinden dolayı öldürülmüştür. (ez-Zirikli, el-A'lâm, 2/138)

(**Neccâriyye:** Ebû Abdullah Hüseyn b. Muhammed en-Neccâr'ın (v. 220/835) kurucusu olduğu mezhep. Kendi içinde Bergûsiyye, Za'ferâniyye ve Müstedrike kollarına ayrılır, sıfatları nefyederler.)

(**Dırâriyye:** Basra Mu'tezilesi'nin ilk âlimlerinden Ebû Amr Dırâr b. Amr el-Gatafânî el-Kûfî'nin (v. 200/815 [?]) görüşlerini benimseyenlere verilen ad.)

Küllâbiyye ve **Eş'ariyye** ise sıfatlar konusunda bunlardan daha iyidir; zira onlar Allah'ın fiilî sıfatlarının varlığını kabul ederler. Bunların imamları, başka bir yerde görüşlerini ayrıntılı biçimde anlattığım gibi, haberi sıfatları da isbat ederler. Kader ve **isim ve hükümlere dair bahislerde** ise görüşleri birbirine yakındır. (İman ve küfür ile ilgili konularda kişiye iman durumuna göre verilecek isim ve hakkında verilecek hükümler.)

Küllâbiyye, Eş'arî'nin de izinden gittiği Ebû Muhammed Abdillâh b. Sa'îd b. Küllâb'a tâbi olanlardır. İbn Küllâb'ın, Haris el-Muhâsibî ve Ebü'l-Abbâs el-Kalânisî gibi taraftarları ise sözü geçen meselelerde Eş'ariyye'den daha iyidir.

(**Ebû Abdullah el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî** (v. 243/858) ve **Ebü'l-Abbâs Ahmed b. İbrahim b. Abdillâh el-Kalânisî** (v. IV./X. yy. başları [?]), Mu'tezile karşısında zayıf kalan Selef akaidini kelâmı delillerle teyit etmeye başlayan ilk Sünnî kelâmcı olarak bilinen Ebû Muhammed Abdullah b. Sa'îd b. Küllâb el-Kattân el-Basrî (v. 240/854 [?]) ile birlikte Selef anlayışı ile Ehl-i Sünnet kelâmı arasında geçiş dönemini temsil eden şahsiyetlerdir.)

Kişi, selef ve imamlara ne kadar yakın olursa, görüşü de o kadar üstün ve efdal olur.

Kerrâmiyye'nin iman konusundaki görüşü ise, herkesi geride bırakacak tarzda bir inkarcı (münker) görüştür. Onlar imanı, kalbin tasdiki bulunmasa bile dilin ikrar etmesi olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla münafığın mü'min olduğu fakat ebedî olarak Cehennem'de kalacağı görüşündedirler. Bu şekilde, hüküm hususunda değil, fakat sadece isim hususunda Cemaat'ten ayrılmışlardır. Sıfatlar, kader ve va'îd konularında

ise, görüşleri itibariyle Sünnet'e muhalif / aykırı düşen pek çok kelâmcı grubuna benzerler.

Mu'tezile'ye gelince, onlar sıfatları inkâr/nefy ederek Cehm'in görüşüne yaklaşırlar. Ancak (Cehm'in aksine) kaderi de inkâr ederler. Bunlar -emr bi'l-ma'rûf ve nehy ani'l-münker ile va'd ve va'îd konularına fazla önem verip aşırı gitmekle birlikte- kaderi yalanlarlar; dolayısıyla bu konuda onlarda bir tür şirk söz konusudur.

Hemen şunu da belirtelim ki:

Kaderi inkâr edip emr bi'l-ma'rûf ve nehy ani'l-münker ile va'd ve va'îdi kabul etmek, bunları inkâr edip kaderi kabul etmekten daha iyidir.

Bu sebeple sahabe ve tabiîn zamanında emr bi'l-ma'rûf ve nehy ani'l-münker ile va'd ve va'îdi inkâr eden kimse çıkmamıştır. Ancak bunların zamanında Haricîler (Harûriyye) gibi Kaderiyye de ortaya çıkmıştır.

Bid'atlerin ilk ortaya çıkanı en gizli olanıdır. (Önce, bid'atlerin daha gizli olanları ortaya çıkar) **Nübüvvet nuruna dayanan kimseler zayıfladıkça bid'at güçlenir.**

Kevnî hakikati görüp emir ve nehye sırt çeviren mezkûr mutasavvıflar, kaderi inkâr eden Mu'tezile ve benzerlerinden daha kötüdür. Bunlar (Mu'tezile) Mecûsîler'e, onlar (mutasavvıflar) da:

"Şayet Allah dileseydi, biz ve babalarımız / atalarımız şirk koşmazdık ve hiçbir şeyi de haram kılmazdık." (En'âm 6/148) diyen müşriklere benzerler.

Müşrikler ise Mecûsîler'den daha kötüdür

İslâm'ın Temeli / Aslı

İşte bu, Müslüman'ın bilmesi gereken önemli bir esastır.

Bu, iman ehli mü'minlerin küfür ehli kâfirlerden ayrıldığı İslâm'ın özüdür / temelidir. Bu (iki esas):

1 - "Tevhid / Allah'ın birliğine" ve

2 - "Risalete" imandır.

Yani:

1 - "La ilahe illallah" "Allah'tan başka ibadete layık ilâh bulunmadığına"

2 - "Muhammedun Rasulullah" ve Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna şehadet etmektir. (şehadetini şartlarıyla / gerekleriyle yerine getirmektir.)**"**

Pek çok insan, bu iki esasın / aslın veya birisinin gerçek anlamını saptırma (hatasına) düşmüş, fakat yine de tahkik, tevhîd, ilim ve marifetin son noktasında olduğunu zannetmiştir. (ama bu iki temelin / aslın veya birinin hakikatini zedeleyen tavırlar içerisindeler.)

Müşrikin, Allah'ın her şeyin Rabbi, Meliki (Hâkimi) ve yaratıcısı olduğunu ikrar etmesi, onu Allah'ın azabından kurtarmaz.

Kurtulması için:

1 - Allah'tan başka ibadete layık ilâhın bulunmadığını, O'ndan başka kimsenin kulluk / ibadet etmeye lâyık olmadığını,

2 - Hz. Muhammed'in O'nun Resulü olduğunu ve haber verdiği hususlarda O'nu tasdik edip, emrettiği hususlarda da O'na itaat etmenin mecburî olduğunu kabul / ikrar etmesi gerekiyor.

Dolayısıyla, (öneminden dolayı) bu iki esas / temel hakkında bir şeyler söylemek gerekir.

Kelime-i Şehâdet

Birinci temel / esas: Ulûhiyyet Tevhîdidir.

(**Tevhîd-i iradî, Tevhîd-i amelî, Tevhîd-i ma'bûdiyyet** isimleriyle de anılan **Ulûhiyyet Tevhîdi:** Kulların yaptıkları fiillerde yüce Allah'ı tek olarak tanıma, bilme ve inanmaları anlamındaki tevhiddir. Allah'ı ibadete layık yegane ilah olarak tanırken, başkasını asla ona ortak koşmamaktır.)

Daha önce geçtiği üzere, Allah Te'âlâ müşriklerin, kendisinin izni olmaksızın, O'nunla kendileri arasında, dua ettikleri ve şefaatçi edindikleri bir takım aracıların varlığını kabul ettiklerini haber vermiştir.

Allah Te'âlâ buyurur ki:

"Onlar; Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de yarar veremeyen şeylere ibadet ediyorlar ve: 'Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir' diyorlar. De ki: 'Allah'ın göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi Allah'a haber veriyorsunuz?' O, onların koştukları ortaklardan uzak/münezzeh ve yücedir." (Yûnus 10/18) ;

Allah Te'âlâ bu âyette onları şefaatçi edinen bu kimselerin müşrik olduklarını haber vermektedir.

Yüce Allah,Yâsîn sûresinde sözü edilen mü'min kişiden nakille şöyle buyurmaktadır:

"Bana ne olmuş ki, beni yaratana ibadet etmeyecekmişim! Halbuki, hepiniz O'na döndürüleceksiniz. O'ndan başka ilahlar mı edineyim? O çok esirgeyici Allah, eğer bana bir zarar dilerse onların (putların) **şefaati bana hiçbir fayda vermez, beni kurtaramazlar. İşte o zaman ben apaçık bir sapıklığın içine gömülmüş olurum. Şüphesiz ben, Rabbiniz'e inandım, beni dinleyin."** (Yâsîn 36/22-25);

Yine şöyle buyurmaktadır:

"Elbette ki sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz ve (dünyada iken) **size verdiklerimizi arkanızda bıraktınız. Ve içinizde gerçekten ortaklar olduklarını iddia ettiğiniz şefaatçilerinizi de** (şimdi) **beraberinizde göremiyoruz. Böylece** (onlarla) **aranız açılmış ve iddia etmiş olduklarınız sizden ayrılmışlardır"** (En;âm 6/94);

Allah Te'âlâ, bu âyetlerde onların şefaatçılarının kendileri hakkında ortaklar olduğunu sandıklarını haber vermektedir.

Allah Te'âlâ yine şöyle buyuruyor:

"Yoksa onlar Allah'tan başkasını şefaatçiler mi edindiler? De ki: Onlar hiçbir şeye güç yetiremezler ve akıl erdiremezlerse de mi (şefaatçi edineceksiniz)**? De ki: Bütün şefaat Allah'ındır. Göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur. Sonra O'na döndürüleceksiniz."** (Zümer 39/43-44);

"... O'ndan başka ne bir dost ne de bir şefaatçiniz vardır." (Secde 32/4);

"Rableri'nin huzurunda toplanacaklarından korkanları O'nunla (Kur'ân ile) **uyar. Onlar için Rableri'nden başka ne bir dost ne de bir aracı vardır."** (En'âm 6/51);

"... İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?" (Bakara 2/255);

"Rahman (olan Allah, melekleri) **evlât edindi, dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehtir. Bilâkis** (melekler)**, lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır. O'ndan** (emir almazdan) **önce konuşmazlar; onlar, sadece O'nun emri ile hareket ederler. Allah, onların önlerindekini de, arkalarındakini de** (yaptıklarını da, yapacaklarını da) **bilir. Allah rızasına ulaşmış olanlardan başkasına şefaat etmezler. Onlar, Allah korkusundan titrerler!"** (Enbiyâ 21/26-28);

"(Müşriklere) **de ki: Allah'tan başka ilah saydığınız şeyleri çağırın! Onlar ne göklerde ne de yerde zerre ağırlığınca bir şeye sahiptirler. Onların buralarda hiçbir ortaklığı yoktur, Allah'ın onlardan bir yardımcısı da yoktu. Allah'ın huzurunda, kendisinin izin verdiği kimselerden başkasının şefaati fayda vermez."** (Sebe' 34/22-23);

"(Resulüm!) **De ki: Allah'ı bırakıp da** (ilâh olduğunu) **ileri sürdüklerinize yalvarın. Ne var ki onlar, sizin sıkıntınızı ne uzaklaştırabilir, ne de değiştirebilirler. Onların yalvardıkları bu varlıklar Rableri'ne -hangisi daha yakın olacak diye- vesile ararlar; O'nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabbin'in azabı, sakınılacak bir azaptır."** (İsrâ 17/56-57).

Seleften bir grup der ki:

Bunlar Uzeyr'e, Mesih'e ve meleklere dua eden bir kavimdi. (Bunların bu tavırları üzerine) Allah Te'âlâ da bu âyeti indirdi. Bu âyette, meleklerin ve peygamberlerin kendilerinin, Allah'a yakın olmaya çalıştıklarını, O'nun rahmetini umup, azabından korktuklarını beyan etti.

Şunun bilinmesi de (gerçek) **tevhidin hakikatinden, gereklerindendir:**

Allah Te'âlâ, kendisi için, başka hiçbir yaratılmışın bunlarda kendisine ortak olmadığı; ibadet, tevekkül, havf ve takva gibi bir takım hakların varlığını (isbat etmiş) **bildirmiştir.**

Nitekim Allah Te'âlâ buyurmuştur ki:

"Allah ile beraber başka bir ilâh edinme, yoksa kınanmış ve yalnız başına bırakılmış olarak oturup kalırsın." (İsrâ 17/22);

"(Resulüm!) **Şüphesiz ki Kitab'ı sana hak olarak indirdik. Öyle ise sen de dini Allah'a has kılarak yalnız O'na kulluk et"** (Zümer 39/2);

"De ki: Bana, dini yalnız Allah'a hâlis kılarak O'na kulluk/ibadet etmem emredildi" (Zümer 39/11)

"De ki: Ey câhiller! Bana Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi emrediyorsunuz? (Resulüm!) **Şüphesiz sana da senden öncekilere de şöyle vahyolunmuştur ki: Andolsun** (bilfarz) **Allah'a ortak koşarsan, işlerin mutlaka boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun! Hayır! Yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol."** (Zümer 39/64-66).

Nitekim Peygamberlerin her biri de kendi kavmine şöyle duyurdu:

"Sadece Allah'a ibadet edin Ondan başka ibadete layık ilahınız yoktur." (Meselâ bk: A'râf 7/59, 65, 73, 85)

Allah Te'âlâ tevekkül hakkında şöyle buyurmaktadır:

"... Eğer mü'minler iseniz ancak Allah'a güvenin." (Mâide 5/23);

"... Mü'minler ancak Allah'a tevekkül etsinler." (İbrahim 14/11);

"... De ki: Bana Allah yeter. Tevekkül edenler, ancak O'na güvenip dayanırlar." (Zümer 39/38) ve

"Eğer onlar Allah ve Resûlü'nün kendilerine verdiğine razı olup, 'Allah bize yeter (hasbünallâh)**, yakında bize Allah da lütfundan verecek, Resulü de. Biz yalnız Allah'a rağbet edenleriz' deselerdi** (daha iyi olurdu)**"** (Tevbe 9/59)

Allah Te'âlâ bu son âyette: Verme hususunda:

"Allah ve Resûlü'nün kendilerine verdiğine" ifadesini kullanırken / buyururken,

Tevekkül için:

"Allah bize yeter" buyurmuş, **"Allah ve Resulü** (bize yeter)**"** dememiştir.

Çünkü verme, şer'î olarak (şeriatın tanıdığı) vermektir. Bu ise Resûlüllah'ın tebliğ ettiği mubah veya helâl kılınan hususları da içine alır.

"Helâl", Resûlüllah'ın helâl kıldığı,

"Haram", O'nun haram kıldığı,

"Din" de O'nun teşri kıldığı/ şeriat olarak ortaya koyduğu şeydir.

Allah Te'âlâ buyurur ki:

"Resul size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının." (Haşr 59/7).

Âyette (Tevbe 9/59): **"** حَسْبُنَا اللّهُ (hasbünallâh)**"** buyurulmaktadır.

" الـ حـ سب **Hasb"**, yeterli olan demektedir. Kul için yalnız başına yeterli olan sadece Allah'tır.

Nitekim O, şöyle buyurmaktadır:

"Bir kısım insanlar, mü'minlere: 'Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker/ordu topladılar; aman sakının onlardan!' dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve 'Allah bize yeter; O ne güzel vekildir' dediler." (Âl-i İmrân 3/173)

Yani tek başına Allah, onlara yeter.

Yine buyurmuştur ki:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

"Ey Peygamber! Sana ve sana tâbi olan/uyan mü'minlere Allah yeter" (Enfâl 7/64).

Yani sana ve sana tâbi olan/uyan mü'minlere yeten, Allah'tır; O sizin hepinize yeter.

Kastedilen, hataya düşen bazı kimselerin zannettiği gibi: **"Allah ve mü'minler sana yeter"** şeklinde değildir;

Zira O, peygamberine tek başına yeter. O'nun yanında, O'nunla beraber Peygamber'e yetecek kimse yoktur. (kendisiyle birlikte başkasına bir ihtiyaç yoktur.)

Âyetin bu kullanışı Arab dilinde yaygındır.

Dilde bu, şairin: **"Sana ve ed-Dahhâk'a Hint kılıcı yeter** (حسبك فـ والضحاك سيف مهند)**"** ifadesinde olduğu şekilde kullanılır.

Araplar da der ki:

"Sana ve Zeyd'e bir dirhem yeter (حسبك وزيداً درهم)**"**; yani Zeyd'le sana, ikinize bir dirhem kâfidir.

Allah Te'âlâ, **"havf, haşyet** ve **takva"** hakkında:

"Her kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat eder, Allah'a saygı duyar (haşyet) **ve O'ndan sakınırsa** (takva), **işte asıl bunlar mutluluğa/kurtuluşa erenlerdir."** (Nûr 24/52) buyurarak;

"İtaatin" kendisi ve Resûlü'ne, **"haşyet"** ve **"takvanın"** ise yalnız kendisine yönelik olduğunu bildirmiştir.

Nuh (a.s.) da:

"Ey kavmim! Şüpheniz olmasın ki, ben sizi 'Allah'a kulluk/ibadet edin; O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki,...' diyerek apaçık uyaran bir kimseyim." (Nuh 71/2-3)

Diyerek **kulluk/ibadet** ve **takvayı** yalnızca Allah'a, itaati ise kendisine (Resül'e) yönelik olarak göstermiştir.(ait kılmıştır)

Zira Resül'e itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur.

Yine Allah Te'âlâ buyurmuştur ki:

"... Şu halde insanlardan korkmayın, benden korkun" (Mâide 5/44);

"... Şu halde, eğer iman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın, benden korkun" (Âl-i İmrân 3/175).

Hz. İbrahim (a.s.) :

"Hem siz Allah'ın, ilâh oldukları hakkında hiç bir delil indirmemiş olduğu şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden nasıl olur da korkarım? Şimdi biliyorsanız, söyleyin bakalım, Allah'a

iman edenler mi, yoksa O'na ortak koşanlar mı, güven içinde olmaya daha lâyıktırlar? (En'âm 6/81) demiştir.

Yine Allah Te'âlâ:

"Hiç şüphesiz iman edenler ve imanlarına her hangi bir zulümle gölgelememiş olanlar (imanlarına zulüm karıştırmayanlar) **yok mu? İşte asıl güven içinde olanlar onlardır ve hidayete ermişler de onlardır."** (En'âm 6/82) buyurmuştur.

Sahîhayn'da (Buhâri ve Müslim'de) **İbn Mes'ûd**'un şöyle dediği rivayet edilir:

Bu âyet indiğinde, Resûlüllah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına ağır geldi ve:

"Hangimiz kendi nefsine zulüm (haksızlık) etmez ki?" dediler.

Bunun üzerine Resûlüllah (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Sözü edilen zulümden maksat şirktir. Siz sâlih kulun:

"Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür" (Lokman 31/13) **sözünü ve Allah Te'âlâ'nın:**

"...Yalnızca benden korkun" (Bakara 2/40) **ve**

"... Yalnız benden sakının" (Bakara 2/41) **buyruklarını işitmediniz mi?"** buyurdu. (Buhârî, "İmân", 23; "Tefsîru sûre 6", 3.)

Bununla ilgili olarak (şu da söylenebilir ki):

Resûlüllah (sallallahu aleyhi ve sellem), hutbesinde:

"Kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederse (من يطع الله و رسوله) **doğru yolu bulmuş olur; her kim de onlara karşı çıkarsa, bunun zararı ancak kendisine dokunur; Allah'a hiçbir zarar gelmez"** (Müslim, "Cum'a", 48; Ebû Dâvûd, "Salât", 223; "Nikâh", 32; Ahmed b. Hanbel, IV, 256, 379.)**;**

"Allah ve Muhammed ne dilerse (ما شاء الله و شاء محمد) **demeyin; Allah, sonra da Muhammed ne dilerse** (ما شاء الله ثم شاء محمد) **deyin"** buyurmuştur. (Dârimî, "İsti'zân", 63; İbn Mâce, "Keffârât", 13; Ahmed b. Hanbel, V, 72, 393.)

Bu şekilde, itaat konusunda Peygamber'in ismini Allah'ın ismine **"ve (و)"** harfi / edatı ile bağlamış; irade / dileme (meşîet) konusunda ise bunun **"sonra (ثم)"** ifadesiyle yapılmasını emretmiştir.

Bunun sebebi şudur:

Peygamber'e itaat etmek, Allah'a itaat etmektir; her kim Peygamber'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur.

İrade / dileme (meşîet) konusunun aksine, Allah'a itaat etmek de Peygamber'e itaat etmek demektir.

Zira kullardan hiçbirinin iradesi / dilemesi, Allah'ın iradesi / dilemesi değildir ve Allah'ın iradesi / dilemesi de kulların iradesi / dilemesine bağlı olan bir şey değildir. Bilâkis, Allah neyi dilerse -insanlar bunu istemese bile- olur ve kullar neyi dilerse dilesin, Allah dilemeyince olmaz.

Peygamberlerin Üzerimizdeki Hakkı

Peygamberlerin üzerimizdeki hakkı: (İkinci temel / esas:)

Bizim üzerimize düşen:

Hz. Peygamber'e:

- İman ve itaat etmek,
- O'na tâbi olmak
- O'ndan razı olmak,
- O'nu sevmek,
- O'nun verdiği hükümlere teslim olmak ve benzeri hususlardır.

Allah Te'âlâ buyurmuştur ki:

"Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur" (Nisa 4/80);

"... Eğer mü'min iseler Allah'ı ve Resûlü'nü razı etmeleri daha uygundur." (Tevbe 9/62);

"De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, Resûlü'nden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin." (Tevbe 9/24);

"Hayır, Rabbin'e andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) **tam manâsıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar."** (Nisa 4/65);

"(Resulüm!) **De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin"** (Âl-i İmrân 3/31).

Bunlar anlaşıldığına göre (anlattıklarımız kabul edildikten sonra), artık, Allah'ın yaratma ve emrine, kaza ve şeriatine iman etmenin vacip olduğu malûmdur.

Allah'ın Emir ve Nehyine ve Kadere İman Etme Konusunda Dalâlet Ehli

Kader konusuna düşüncesizce dalan dalâlet ehli, kendi içinde üç kısma ayrılır:

1 - Mecûsiyye,

2 - Müşrikiyye ve

3 - İblîsiyye.

1 - Mecûsiyye, Allah'ın emir ve nehyine iman etseler de kaderi inkâr edenlerdir. Bunların aşırıları, ilim ve kitabı (levh-i mahfuz) inkâr eder. Ilımlı olanları ise Allah'ın iradesi / dilemesini (meşietini), yaratması ve kudretinin kapsamlılığını inkâr ederler ki bunlar Mu'tezile ve onlara uyanlardır.

2 - İkinci grup (Müşrikiyye), kaza ve kaderi kabul edip, emir ve nehyi inkâr eden müşriklerdir.

Allah Te'âlâ:

"Müşrikler diyecekler ki: Allah isteseydi/dileseydi ne biz ne de babalarımız/atalarımız ortak koşardık, ne de bir şeyi de haram yapmazdık/kılmazdık." (En'âm 6/148) buyurmuştur.

Binaenaleyh, emir ve nehyin iptali noktasında kaderi delil getiren kimse bunlardandır. Bu durum, hakikat iddiasında bulunan mutasavvıflarda çokça görülür.

3 - Üçüncü grup (İblîsiyye), emir ve nehyi (kader ve şer' emirlerini) kabul etmekle birlikte, -bunların öncüsü olan İblîs hakkında mezhepler tarihi müelliflerinin ve Ehl-i Kitab'ın naklettiği üzere- bunu Allah Te'âlâ'nın bir çelişkisi olarak gören ve O'nun hikmet ve adaletine dil uzatan **İblîsiyye**'dir.

Kastedilen şudur:

Bunlar, dalâlet ehlinin (emir ve nehiyle kader hakkında) safsatalarıdır.

Allah'ın Emir ve Nehyine ve Kadere İman Etme Konusunda Hidayet ve Kurtuluşa Erenler

Hidayet ve kurtuluşa erenler ise; bunların tamamına (Allah'ın emir ve nehyine inandıkları gibi kadere de) iman ederler. Allah'ın her şeyin yaratıcısı, Rabbi ve Meliki olduğuna, O'nun dilediği şeyin olup, dilemediğinin olmayacağına, her şeye kadir (gücü yeter) olduğuna, ilminin her şeyi kuşattığına ve O'nun her şeyi apaçık bir kitapta (levh-i mahfuzda) sayıp yazdığına inanırlar.

Bu esas, imanın temel kaidelerinden olan; Allah'ın ilmi'nin, kudretinin, iradesinin (meşietinin), birliği ve Rablığının, her şeyin yaratıcısı, Rabbi ve Meliki olduğunun isbatını da içinde barındırır.

Bununla birlikte, kendileriyle sonuçların ortaya çıktığı, Allah'ın yarattığı sebepleri de inkâr etmezler. (Bu sebebler vasıtasıyla müsebbebâtı (bir sebeple olanı) yarattığını bilirler.)

Nitekim Allah Te'âlâ:

"Rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O'dur. Sonunda onlar (o rüzgârlar)**, ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevk ederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız."** (A'râf 7/57);

"Allah, rızasına uyanları onunla selamet yollarına iletir, kendi izniyle onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve onları dosdoğru yola sevkeder" (Mâide 5/16);

"Allah onunla bir çoklarını saptırır, bir çoklarını da doğru yola iletir." (Bakara 2/26) buyurmuş ve sebepler vasıtasıyla fiilde bulunduğunu haber vermiştir.

"Allah bu sebepler vasıtasıyla değil, bunlarla eşzamanlı olarak fiilde bulunur. (sebebleri yarattığı esnada müsebbebâtı (bir sebeple olanı) yaratıyor)**"** diyen kimse, Kur'ân'ın getirdiğine muhalefet etmiş ve Allah'ın yarattığı kuvvet ve tabiatları inkâr etmiş olur.

Bu, Allah'ın canlıda yarattığı ve canlının kendisiyle fiilde bulunduğu, meselâ insanın kudreti gibi kuvvetlerin (güç yetirmenin) inkârına benzer. Bu kuvvetleri, söz konusu fiillerin yaratıcısı olarak gören kimse de Allah'a şirk koşmuş ve O'nun fiilini O'ndan başka birine izafe etmiştir.

Bunun açıklaması şudur:

Hiçbir sebep yoktur ki, sonucunun meydana gelmesi için bir başka sebebe muhtaç olmasın. Ayrıca, şayet Allah engellememiş ise, sonucun ortaya çıkmasını engelleyecek bir maniin de olmaması gerekir. Zira, Allah haricinde, istediği şeyi yapabilecek bir **"tek varlık"** söz konusu değildir. (Varlıkta yalnız başına ve her şeyden bağımsız olarak bir şey yapan bir varlık yoktur. Ancak Allah'tır dilediğini yapabilen ve yaptığını bağımsız olarak yapan.)

Allah Te'âlâ:

"Her şeyden de çift çift yarattık ki, düşünüp öğüt alasınız." (Zâriyât 51/49), yani:

"çiftlerin yaratıcısının tek olduğunu bilesiniz" buyurmuştur.

Binaenaleyh, Allah'tan ancak tek olan şey sâdır olur -zira tek olandan ancak tek çıkar- diyen kimse câhildir. Varlık âleminde, yerin bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah dışında, tek başına kendisinden tek ya da çift herhangi bir şeyin sâdır olduğu bir tek varlık söz konusu değildir.

Allah'ın sıcaklık (özelliği) verdiği ateşin yakması, bu sıcaklık ve yanmaya elverişli bir malzeme olmaksızın gerçekleşmez. Dolayısıyla semender (Ateşi söndüren bir madde salgılayan ve bu nedenle ateşte yanmadığı iddia edilen küçük sürüngen.), yakut vb. şeylere temas ettiğinde bunları yakmaz. Cisimler, yanmasına engel olan bir şeyle de kaplanabilir.

Işınların geldiği (Işık saçan) güneş için, bu ışınların yansımasına elverişli bir cismin bulunması gerekir.

Bulut ya da çatı gibi bir engel bulunduğunda, bunların altında ışık olmaz. (ışık, onu aşıp arkasına yansımaz.)

Başka yerlerde bu konu geniş biçimde anlatılmıştır.

Burada esas gaye şudur:

Kadere iman etmek gerekir. Zira kadere iman; **İbn Abbâs'**ın:

"O, (kader) **tevhidin nizamıdır"** dediği gibi, tevhidin tamamlayıcısıdır. Her kim Allah'ın birliğine inanır ve kadere iman ederse, tevhidi tam olur. (Tevhidini tamamlamıştır.)

Ve her kim Allah'ın birliğine inanır fakat kaderi inkâr ederse, tevhidi eksik olur. (tevhidini bozmuş; onunla çelişkiye düşmüştür.)

Şeriate de İman Etmek Gereklidir

Şeriate de iman etmek gereklidir / kaçınılmazdır.

Şeriata iman etmekten maksat:

"Allah'ın kendisi sebebiyle resullerini gönderip kitaplar indirdiği emir ve nehye, va'd (mükâfat) **ve va'îde** (cezaya) **iman etmektir."**

İnsan dünya hayatında bir şeriate (hayatını düzenleyen kurallara) muhtaçtır. Zira onun menfaat elde edeceği ve zararları kendisinden uzaklaştıracağı hareketlerde bulunması gerekir.

İşte şeriat; kendisi için yararlı ve zararlı olan davranışları ayırt eden şeydir. O, Allah'ın yarattıkları üzerindeki adaleti ve kulları arasındaki nurudur.

İnsanoğullarının, kendisiyle yapacakları ve terk edecekleri hususları birbirinden ayıracakları bir şeriat olmaksızın yaşamaları mümkün değildir.

Şeriatle kastedilen yalnızca insanların kendi aralarındaki ilişkilerinde/muamelelerinde adalet değildir. Ferd / birey olarak insanın da yapması ve terk etmesi gerekenler söz konusudur. Çünkü insan irade edip kesbedendir. (همام حارث).

Nitekim Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de:

"İsimlerin en doğrusu, Haris (çift süren) **ve Hemmam** (gayret eden) **isimleridir"** buyurmuştur. (Ebû Dâvûd (5/237), Nesâî (7/252)

"İradelerle hareket eden" sözünün anlamı budur.

İnsanın iradesi varsa, buna göre hareket eder. Ayrıca ne istediğini; istediği şeyin de kendisine faydalı mı yoksa zararlı mı olduğunu, kendisini iyiye mi götüreceğini yoksa yozlaştıracağını mı bilmesi gerekir.

İnsan, yeme içmenin kendisine faydalı olduğunu ve zorunlu bilgi kabilinden şeyleri bilmesi gibi bir takım şeyleri yaratılışı (fıtratı) gereği bilir.

Bazıları ise bunları akıl yoluyla ulaştıkları istidlal vasıtasıyla bilirler.

Bazı kimseler ise, ancak peygamberlerin bildirmesi, açıklaması ve onlara doğruyu göstermesi ile bilebilirler.

Hüsn ve Kubuh

İnsanlar bu meyanda, fiillerin güzel ve çirkin (hasen ve kabîh) olanlarının akılla bilinip bilinmeyeceği konusunda görüş beyan etmişlerdir (tartışma konusu yapmışlardır.) Başka yerlerde bu mes'ele geniş biçimde ele alındı ve bu konuda ortaya çıkan kafa karışıklığını (nereden kaynaklandığını orada) açıkladık.

Onlar, fiilin / işin , fiili işleyen kimseye uygun veya ters oluşunun akılla bilineceği hususunda ittifak etmişlerdir. Bu, fiilin, fiili işleyen kimsenin sevdiği ve haz / lezzet aldığı ya da sevmediği (nefret ettiği) ve kendisine rahatsızlık / eziyet veren bir şeye sebep olması durumudur ki, bazen akıl, bazen şeriat vasıtasıyla, bazen de her ikisiyle bilinir.

Ancak bunun ayrıntılı / tafsilâtlı biçimde bilinmesi ve fiillerin sonucu olan akıbetin -ahirette mutlu ya da kötü durumda olmanın- bilinmesi ancak şeriat / din ile mümkündür.

İnsanlar, -bu konularda genel hatlarıyla bilgi sahibi olsalar da- peygamberlerin, Allah'ın isim ve sıfatlarının tafsilâtına ilişkin bildirdikleri gibi, ahiret gününün ayrıntıları hakkında haber verdikleri ve şeriatlerin / dinin ayrıntı noktaları olarak emrettikleri şeyleri de akıllarıyla bilemezler.

İmanın kendisiyle gerçekleştiği ve Kitab'ın (Kur'an'ın) getirdiği bu ayrıntılar, Allah Te'âlâ'nın şu sözlerinin işaret / delâlet ettiği hususlardır:

"İşte sana da böyle emrimizden bir ruh (kalblere can veren bir Kitab) **vahyettik. Sen Kitab nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu** (vahyettiğimiz o Kitab'ı) **bir nûr yaptık. Kullarımızdan dilediğimizi onunla hidâyete / doğru yola iletiyoruz."** (Şûra 42/52);

"De ki: Eğer (haktan) **saparsam, kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer doğru yolu bulursam, bu da Rabbim'in bana vahyettiği** (Kur'ân) **sayesindedir. Şüphesiz O, işitendir, yakındır."** (Sebe' 34/50);

"De ki: Ben, sadece, vahiy ile sizi ikaz ediyorum." (Enbiyâ 21/45).

Maamâfih, bir grup, güzellik ve çirkinliğin (hüsn ve kubh) bundan başka bir anlamı olduğunu vehmetmiştir.

Şeriatin bildirdiği hüsn ve kubhun bunun dışında olduğunu zanneden bir başka grup ise bunlara karşı durmuştur.

Aklî veya şer'î hüsn ve kubhu kabul eden ve bunun burada bahis konusu edilenden farklı gören her iki grup da hataya düşmüştür.

Allah Te'âlâ'nın, ilâhî nassların bildirdiği ve aklî delillerin de desteklediği, muhabbet / sevgi, rıza, kızgınlık ve sevinç gibi şeylerle tavsif edilmesini / vasıflanmasını reddeden bu her iki grup, Allah'ın çirkin (kabîh) olan fiilleri işlemeyeceği konusunda ittifak ettikten sonra, bunun, Allah'ın kabîhe güç yetirmesinin düşünülemeyeceği ve O (kabîhi işlemekten) münezzeh olduğu için Allah'ın zâtı gereği mi imkânsız olduğu, yoksa

sadece kendilerinin ortaya koyduğu aklî kubh sebebiyle mi Allah'ın bunu işlemeyeceği şeklinde iki farklı görüşe ayrılmışlardır.

Her iki görüş de bâtıllığı açısından daha önce geçen iki görüş gibidir.

Bunlar, Allah'ın, hidayet ve dalâleti, itaat ve isyanı, iyileri ve günahkârları, cennetlik ve cehennemlikleri, rahmet ve azabı yaratması ile bunları emretmesi arasında ayırıma gitmemişler, Allah'ı verdiği azap veya terk ettiği zulüm, vermediği ihsan ve nimet ya da terk ettiği cezalandırmadan dolayı övgüye lâyık görmemişlerdir.

Diğerleri ise ortaya koydukları aklî kubha -ki bunun aslı yoktur- dayanarak, Allah'ı bunlardan tenzih etmişler ve güzel ve çirkin olan hususlar açısından O'nu yarattıklarıyla aynı seviyeye getirmişlerdir; emrettiği veya yasakladığı hususlar açısından Allah'ı kullarına benzetmişlerdir.

Yalnızca kaderi düşünen ve rubûbiyyet tevhidinde fena bulmayı fazla önemseyen, aşırı giden ve kevnî hakikatin sınırında (kevnî hakikatler hususunda geri) duran kimse: ilim ile cehaleti, doğru ile yalanı, iyilikle günahkârlığı, adaletle zulmü, itaatle isyanı, hidayet ile dalâleti, doğru yolda olmak ile sapmışlığı, Allah'a dost ve düşman olanları, cennetlik ve cehennemlikleri birbirinden ayıramaz.

Bu kimseler, -Allah'ın Kitab'ına, dinine ve koyduğu hükümlere apaçık biçimde muhalif oldukları gibi- duyu ve idrâkin, akıl ve kıyasın zorunlu olarak ortaya koyduğu hususlara da muhalefet etmektedirler. Şöyle ki:

Bunlardan bir kimsenin, herhangi bir şeyden haz alması/ lezzet duyması ve herhangi bir şeyden de acı duyması/eziyet görmesi, yeyip içtiği ve yemeyip içmediği şeyler arasında, sıcak ve soğuktan hangisinin kendisini rahatsız edip hangisinin etmediği arasında bir ayırım yapması (temyiz etmesi) gerekir. İşte faydalı ve zararlı olan şeyler arasındaki bu ayırım, şer'î ve dinî hakikatin ta kendisidir.

İnsanın, bu iki farklı durumun (haz alması/ lezzet duyması ve acı duyması/eziyet görmesinin) daimî biçimde birbirine eşit olduğu bir noktaya ulaşacağını zanneden kimse, asılsız bir şey uydurmuş ve duyuların/hislerin zarurî olarak bildirdiği hususlara aykırı düşmüştür.

Maamâfih insana, bazen bazı şeyleri hissetmesine mâni olacak sarhoşluk ve baygınlık gibi bir hal arız olabilir. Hayatta olmasına rağmen duyularının tamamen ortadan kalkması ise imkânsızdır. Zira uyuyan kimse bile kendini hissetme kabiliyetini kaybetmez, bilâkis uykusunda zaman zaman kendisini üzen (sıkıntı veren) zaman zaman da sevindiren şeyleri görür.

Fena, sekr, istilâm vb. terimlerle ifade edilen haller ise bazı şeyleri hissedip bazılarını hissetmemekten kaynaklanır. Bunlar, -ayırt etme gücünün zayıflığı sebebiyle- bunları yaşayanın eksikli olmasına rağmen, temyîz / ayırdetme gücünün tamamen ortadan kalkacağı bir noktaya ulaşmaz.

Bu makamda temyizi (ayırdetme gücünü) tamamen reddeden ve bu makamı yücelten kimse, kader ve din açısından kevnî ve dinî hakikatler hususunda ve ayrıca

Allah'ın yaratması ve emri hususunda hataya düşmüştür. Zira bu halin var ve kendisinin yok olduğunu, bu halin övülen bir durum olduğunu zannetmiştir. Temyîz (ayırdetme) gücünün olmaması, akıl ve bilginin bulunmamasında övülecek bir durum yoktur.

Bazen sûfîlerin:

"istememeyi istiyorum",

"arif için haz söz konusu değildir" veya

"ben ölü yıkayıcının önündeki meyyit gibiyim" dediklerini duyarsın.

Bu kimseler bu suretle, emre muhatap oldukları iradelerinin kendilerinden sakıt olmasıyla ve istemeleri emrolunmayan **"haz almamak"**la, dolayısıyla kendilerinden istemeleri emrolunmayan şeyi istemek ve uzaklaşmaları emrolunmayan şeyden uzaklaşmayı terk etmek sebebiyle ölü gibi olmakla övünmektedirler.

Bunu irade eden kimse iradesini tamamen ortadan kaldırır, hiçbir haz ve acıyı (lezzet ve elemi), faydalı veya zararlı hiçbir şeyi hissetmez.

Bu kişi, duyu ve aklın zarurî verilerine (zorunlu kıldığına) karşı kibirli bir muhaliftir. Bunu (böyle bir durumu) öven kimse de dinin ve aklın gereklerine (zorunlu kıldığına) muhalif düşmüştür.

Fena ve Fena Makamları

Fena ile üç şey kastedilir:

1- Birincisi: peygamberlerin getirdiği ve kitaplarda varit olan dinî ve şer'î olan fenadır ki bu:

- Allah'ın emrettiği şeyleri yapmakla emretmediği şeylerden fânî olmak (yâni onlardan uzak durmak),

- Allah'a kulluk / ibadet etmekle başkasına kulluktan / ibadetten fânî olmak,

- Allah'a ve Resûlü'ne itaat etmekle Allah'tan başkasına itaatten fânî olmak,

- Allah'a tevekkül etmek suretiyle başkasına tevekkülden fânî olmak,

- Allah'ı ve Resûlü'nü sevmekle Allah'tan başkasını sevmekten fânî olmak ve

- Allah'tan korkarak başkasından korkmaktan fânî olmaktır.

Bu şekilde kul, Allah'ın hidayetini (gösterdiği yolu) bırakıp kendi isteklerine / hevasına uymaz / tâbi olmaz. ve Allah ile Resulü ona diğer her şeyden daha sevgili olur. (Allah ve Resulünün sevgisini her sevginin üstünde tutar.)

Nitekim Allah Te'âlâ:

"De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, Resûlü'nden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin.(başınıza gelecekleri göreceksiniz)**"** (Tevbe 9/24) buyurmuştur.

Bütün bunlar, Allah ve Resûlü'nün emrettiği hususlardır.

2 - Bazı sûfîlerin işaret ettiği ikinci tür fena: Allah dışındaki şeyleri görmekten (müşahede, etmekten) fânî olmak, yani kişinin ma'bûdu / ibadet ettiği şey ile ibadetinden, zikrettiği şey ile zikrinden, ma'rûfu / bildiği şey ile bilmesinden / marifetinden fânî olması ve dolayısıyla, nefsin Allah dışındaki şeyleri görmekten uzaklaşmasıdır. (Öyle ki, mâsivâ olduğundan dolayı kendini bile müşâhade etmez.)

Bu, tasavvufa intisab eden bazı kimselere ârız olan bir eksiklik halidir. Allah'a ulaşma yolunun vazgeçilmez bir unsuru değildir. Bu sebeple, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) veya selef hakkında böyle bir şey bilinmemektedir. (böyle bir hâl söz konusu olmamıştır)

Bunu tasavvuf yolundakilerin varacağı son nokta olarak gören kimse açık bir sapkınlık içindedir. Yine bunu Allah'a ulaşma yolunun vazgeçilmez unsuru addeden kimse de büyük bir hataya düşmüştür.

Bilâkis bu, Allah'a ulaşma yolunda bazı kimselere ârız olan bir haldir ve tasavvuf yolunu tutan herkeste ortaya çıkan zorunlu bir durum değildir.

3 - Üçüncü tür fena ise: Allah dışındaki her şeyin varlığından fânî olmak ve yaratılmışın varlığının Yaratıcı'nın varlığının aynısı ve bu iki varoluşun bizâtihî bir ve aynı (vâhid bi'l-ayn) olduğunu söylemektir. Bu, insanların en sapkını olan küfür ve ittihad ehlinin (vahdet-i vücûd taraftarları) görüşüdür.

Bu kimselerin akıl ve kıyasın zorunlu verilerine aykırı düşmeleri hususuna gelince:

Bunların herhangi birinin görüşünün tutarlı olması mümkün değildir. Şayet bu kimse, emredilen ve yasaklanan hususlar arasında bir ayırıma gitmeksizin kaderi müşahede etmekte ise, ona bunun gerektirdiği şekilde büyük acı ve rahatsızlıklarla sınanacak biçimde dövülmek ya da aç bırakılmak gibi şeylerle muamelede bulunulur. Eğer kendisine bunların yapılmasını kınar ve ayıplarsa, kendi görüşüyle çelişmiş ve tuttuğu yolun özünden sapmış olur. Ona:

"Onun sana yaptığı bu şeyler kaza ve kaderin sonucudur. Allah'ın yaratması, takdiri ve iradesi senin için de onun için de geçerlidir, ikinize de şamildir. Dolayısıyla kader

senin için bir delil teşkil ediyorsa, bunun için de delildir; aksi takdirde ne senin için ne de onun için delil teşkil eder" denir.

Emredileni Yapma, Nehyedilenden Sakınma ve Sabır

Kaderi nazar-ı itibara alıp emir ve nehyi dışarıda bırakan kimsenin görüşünün yanlışlığı;

Mü'minin emredilen şeyi yapmak ve yasaklanan şeyden sakınmakla ve kendisi hakkında takdir edilene sabır göstermekle emrolunduğu; **aklen zarurî olarak ortaya çıkmıştır.**

Nitekim Allah Te'âlâ şöyle buyurmuştur;

"Şayet sabreder ve (Allah'tan) **sakınırsanız onların hilesi size hiçbir zarar veremez"** (Âl-i İmrân 3/120);

"Çünkü kim (Allah'tan) **korkar** (takva) **ve sabrederse, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez "** (Yûsuf 12/90).

Takva; Allah'ın emrettiklerini yapmak ve yasakladıklarını da sakınmak, terk etmektir.

İşte bu sebeple Allah Te'âlâ:

"(Resulüm!) **Şimdi sen sabret. Çünkü Allah'ın vaadi gerçektir. Günahının bağışlanmasını iste. Akşam-sabah Rabbin'i hamd ile tesbîh et."** (Ğâfir 40/55)

Buyurarak Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) -istiğfarın yanı sıra- sabretmesini emretmiştir.

Zira gelmiş geçmiş (tüm) insanların günahlarının bağışlanmasını dilemesi gerekir. (mağfiret dilemeleri kaçınılmazdır.)

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir sahih hadîste şöyle buyurmuştur:

"Ey insanlar! Rabbiniz'e tevbe ediniz. Nefsim elinde olana andolsun ki, günde yetmişten fazla kere Allah'tan günahlarımın bağışlanmasını diliyor ve O'na tevbe ediyorum".

(Buhârî, "Da'avât", 3; Müslim, "Zikr", 42; Ebû Dâvûd, "Diyât", 3; İbn Mâce, "Edeb", 57; Ahmed b. Hanbel, IV, 211,260, 261, 410; V, 411.)

"Şüphesiz benim de kalbime arzular gelir; ben günde yüz kere Allah'tan günahlarımın bağışlanmasını diler ve O'na tevbe ederim".

(Müslim, "Zikr", 41; Ebû Dâvûd, "Vitr", 26.)

Yine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle derdi:

"Allahım, hatamı ve cehaletimi / bilgisizliğimi, haddi / sınırı aşmışlıklarımı, benim hakkımda benden iyi bildiğin şeyleri bağışla.

Allahım, hatayla veya kasten (bilerek ve bilmeyerek)**, şakayla veya cidden yaptıklarımı bağışla. Bunların hepsi bana aittir.**

Allahım, yaptıklarımı ve yapmadıklarımı, gizlediklerimi ve açığa vurduklarımı (alenî olarak yaptığımı)**, benim hakkımda benden daha iyi bildiklerini bağışla. Mukaddim ve muahhir** (İlk ve son) **olan sensin".**

(Buhârî, "Da'avât", 60, 61; 'Teheccüd", 1; "Tevhid", 8, 24, 35; Müslim, "Zikr", 70; "Müsâfirîn", 199, 200; Ebû Dâvûd, "Salât", 119; "Vitr", 25; Tirmizî, "Da'avât", 29; Nesâ'î, "Tatbik", 66; İbn Mâce, "İkâmet", 180; Dârimî, "Salât", 169; Muvatta', "Kur'ân", 34; Ahmed b. Hanbel, 1,95,103,298, 308,358,366; II, 173, 291, 514, 526; IV, 217, 391, 408, 417,438, 444; VI, 147.)

İnsanlığın atası Hz. Âdem'in, Rabbi'nden günahlarının bağışlanmasını dileyip O'na tevbe ettiği, Rabbi'nin de O'nu seçip tevbesini kabul ettiği ve hidayete erdirdiği, cinlerin atası olan İblîs'in - Allah lanet etsin - ise kader konusunda ısrarcı olduğu, Allah'ın da onu lanetleyip kendisinden uzaklaştırdığı zikrolunur.

Kim günah işleyip, sonra da tevbe eder ve pişman olursa, atasına (Hz. Âdem'e) benzer; atasına benzeyen kimse de zulmetmemiştir.

Allah Te'âlâ buyurur ki:

"Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) **korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim, çok câhildir.** (Allah bu emaneti insana vermek suretiyle)**, münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek, mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların da tevbesini kabul buyuracaktır. Allah bağışlayandır, merhamet edendir "** (Ahzâb 33/72-73).

Bu sebeple Allah Te'âlâ başka âyetlerde (müteaddit) tevhîd ve günahların bağışlanmasını (mağfiret) dilemeyi bir arada zikrederek şöyle buyurmuştur:

"Bil ki, Allah'tan başka ibadete layık ilâh yoktur. Hem kendinin, hem de mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların günahlarının bağışlanmasını dile! " (Muhammed 47/19);

"Bana ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahyolunuyor. Artık O'na yönelin, O'ndan mağfiret dileyin" (Fussilet 41/6);

"Elif. Lâm. Râ. (Bu sana indirilen)**, hikmet sahibi** (ve) **her şeyden haberdar olan** (Allah) **tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.** (De ki: Bu Kitap) **Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için** (indirildi)**. Şüphesiz ki ben,**

O'nun tarafından size (gönderilmiş) **bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim. Ve Rabbiniz'den mağfiret dilemeniz, sonra da O'na tevbe etmeniz için** (indirildi. Eğer bu emrolunanları yaparsanız)**, Allah sizi, tayin edilmiş bir süreye kadar güzel bir şekilde yaşatır."** (Hûd 11/1-3).

İbn Ebî Asım ve diğerlerinin rivayet ettiği bir hadîste şöyle buyurulur:

"Şeytan der ki:

Ben insanları günahlarla helake sürükledim. Onlar da "Lâ ilahe illallah" diyerek ve günahlarının bağışlanmasını dileyerek beni helak ettiler. Bunu görünce onların arasında nefsanî arzuları yaydım (hevâlarını harekete geçirdim)**. Onlar günah işlerler ve tevbe etmezler. Çünkü güzel bir şey yaptıklarını zannederler".**

(Aynı ifadelerle olmamakla birlikte, şeytanın insanlar arasında nefsanî arzuları yaydığına dair bir hadis için bk. Dârimî, "Mukaddime", 30.)

(**İbn Ebî Asım;** Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî (v. 287/900). Selefi anlayışa sahip muhaddis ve fakîhtir. Özellikle Kitâbü's-sünne isimli eseri itikadı konularla ilgili rivayetlerden meydana gelmiştir.)

Allah Te'âlâ da Zünnûn (Yûnus) hakkında şöyle buyurmuştur:

"Nihayet karanlıklar içinde: "Senden başka ibadete layık hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum" diye niyaz etti. Bunun üzerine O'nun duasını kabul ettik ve O'nu kederden kurtardık. İşte biz mü'minleri böyle kurtarırız." (Enbiyâ 21/87-88).

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de:

"Kardeşim Yûnus'un / Zünnûn'un duasını eden hiçbir kederli (sıkıntı sahibi) **kimse yoktur ki, Allah onun kederini** (sıkıntısını) **dağıtmasın."** (Tirmizî, "Da'avât", 81.) buyurmuştur.

Özetle, emir hususunda da, kader hususunda da iki şey gereklidir: (Sonuç olarak kişi için emir konusunda da, kader konusunda da iki temel husus vardır)

- "Emir" hususunda: (kişinin) ilim ve amel olarak bu emre uymaya gayret göstermesi gerekir. Ki, Allah'ın emrettiği şeyleri bilmeye (öğrenmeye) ve bunları yerine getirmeye (onunla amel etmeye) gayret etmektedir.

Sonra da bu emirleri terk etmesi ve sınırları aşmasından dolayı bağışlanmasını dileyip tevbe etmesi gerekir. Bu sebeple her işi istiğfar ile bitirmek dinen gereklidir.

Nitekim Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), namaz kıldığında üç kere istiğfar ederdi.

Allah Te'âlâ:

"(Bu nimetler) **... seher vaktinde Allah'tan bağış dileyenler"** (Âl-i Imrân 3/17)

Gece namaza kalkanlar ve sonunda istiğfar edenler (içindir) buyurmuştur.

Bir başka sûre de Allah Te'âlâ'nın şu kavlidir:

"Allah'ın yardımı ve zaferi (fetih) **gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit Rabbin'e hamdederek O'nu tesbîh et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir"** (Nasr 110/1-3).

Hz. Aişe'den rivayet edilen bir sahîh hadîste de:

"Hz. Peygamber rükû ve secdelerinde, Kur'ân'ı te'vil ederek sıklıkla "Rabbimiz olan Allahım! Seni tesbîh ve sana hamdederim; Allahım beni bağışla, derdi" buyurulmuştur.

- "Kader" hususunda ise: Emrolunduğu şeyi yapmak için Allah'ın yardımını dilemesi, O'na tevekkül ve dua edip, O'ndan istemesi, korunmak için O'na sığınması, hayrı isteme (iyiliği yapma) ve şerden uzaklaşmada (kötülükten sakınmada) O'na muhtaç olması gerekir. (O'na muhtaç olduğunu hissetmelidir.)

Yine takdir olunana sabretmesi, başına gelen şeyin onu hataya düşürmek için, hataya düşüren şeyin de başına bir şey gelmesi için olmadığını (başına gelenin başına gelmemesinin mümkün olmadığını, başına gelmeyenin ise, başına gelmesinin / mümkün olmadığını) bilmesi gereklidir. İnsanlar ona eziyet ettiğinde, bunun onun kaderine yazılmış olduğunu bilir. (insanlardan kendisine gelen zararın takdir edilen bir zarar olduğunu bilmelidir.)

Hz. Âdem ve Hz. Musa'nın tartışması bu kabildendir.

Hz. Musa: "Ey Âdem, sen insanlığın atasısın. Allah seni eliyle yarattı, ve sana ruhundan üfledi; meleklerini sana secde ettirdi. Niçin bizi ve kendini Cennet'ten çıkarttırdın?" dediğinde Hz. Âdem:

"Sen, Allah'ın kendisiyle konuşmakla seçkin kıldığı Musa'sın. Ben sizin nezdinizde benim için önceden "Âdem Rabbi'ne âsî olup yolunu şaşırdı." (Tâhâ 20/121) **yazılmış bulmadım mı? İşte böyle" demiş ve Musa'yı susturmuştur.** (Buhârî, "Tevhîd", 37; "Enbiyâ", 3; "Tefsiru sûre 17", 5; Müslim, "İmân", 327; Tirmizî, "Kıyamet", 10; Ahmed b. Hanbel, 1,4.)

İmdi, Musa'nın Âdem'i kınaması günah işlemesi sebebiyle değil -zira Hz. Âdem bu günahından tevbe etmişti ve günahından tevbe eden kimse de günahı olmayan kimse gibidir-, bundan (Hz. Âdem'in yaptığından) dolayı başlarına gelen musibet sebebiyle idi.

Onlar, başlarına gelen musibetlerde kaderi teemmül etmek (iyice, etraflıca düşünmek) ve kusurlarının bağışlanmasını dilemekle emrolunmuşlardır.

Nitekim Allah Te'âlâ:

"Şimdi sen sabret. Çünkü Allah'ın vaadi gerçektir. Günahının bağışlanmasını iste" (Ğâfir 40/55) buyurmuştur.

Emri ve kaderi gözeten kimse; Allah'ın nimetler ihsan ettiği / verdiği **peygamberler, sıddıklar, şehitler** ve **sâlih kimselerle** birlikte, Allah'a ibadet ve itaat

eden, O'ndan yardım isteyen, O'na tevekkül eden bir kul olur. Bunlar da ne güzel dostlardır.

Allah Te'âlâ başka yerlerde bu iki hususu bir arada zikretmiş ve buyurmuştur ki:

"(Rabbimiz!) **Sadece sana kulluk / ibadet ederiz ve yalnız senden medet umarız / yardım dileriz. "** (Fatiha 1/5);

"Öyle ise O'na kulluk / ibadet et ve O'na tevekkül et!" (Hûd 11/123);

"O'na tevekkül eder ve O'na yönelirim" (Şûra 42/10);

"Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona beklemediği yerden rızk verir. Kim Allah'a tevekkül ederse (güvenirse) **O, ona yeter. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur"** (Talâk 65/2-3).

İbadet yalnız Allah'a mahsustur ve ancak O'na sığınılır, O'ndan yardım dilenilir.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kurban keserken:

"Allahım, sendendir ve sanadır" derdi.

Allah'ın olmasını istemediği (Allah ile olmayan) hiçbir şey olmaz.

Güç ve kuvvet ancak O'ndandır.

Allah için olmayan işlerde ise yarar ve devamlılık yoktur. (Allah için olmayan şey fayda vermez ve sürekli olmaz.)

İbadette İki Temel

İbadet hususunda (kişiye) iki şey gerekir. (İbadetlerde iki temel özelliğin bulunması mutlaka gereklidir.)

Birincisi; dinde ihlâslı olmak, (İbadeti sırf Allah için yapmak)

İkincisi ise; Allah'ın peygamberleri ile gönderdiği emrine uygun olmaktır. (İbadeti Allah'ın emrettiği şekilde yapmak)

Bu sebeple **Ömer b. Hattâb** (r.a.) duasında:

"Allahım, tüm amellerimi sâlih kıl; senin zâtın (sırf senin rızan) için samimî davranışlar kıl ; amelimde başka hiç kimseye yönelik bir şey kılma (başkasının onda bir payı olmasın)" derdi.

Fudayl b. Iyâz da:

"O hanginizin daha güzel iş / amel yapacağınızı denemek için ölümü ve hayatı yarattı" (Mülk 67/2) âyeti hakkında:

"Amelin en **ihlâslısı** ve en **doğrusu**" demiştir.

Bunun üzerine dediler ki:

"Ey Ebû Ali! En **ihlâslı** ve en **doğru** olan amel nedir?" O da:

"Amel ihlâslı olup da doğru olmazsa kabul olunmaz; doğru olup ihlâslı olmayınca da kabul olunmaz. Yapılacak amelin kabul olunması/edilmesi için hem ihlâslı ve hem de doğru yapılmış olması gerekir."

- **Amelin ihlâsla yapılması,** sırf Allah için olması (yapılması) dır.

- **Doğru olması ise,** sünnete (şeriata) uygun yapılmasıdır". cevabını verdi.

Bu nedenle Allah Te'âlâ Kur'ân'da müşrikleri, ortaklarının, Allah'tan başkasına kulluk/ibadet etmek ve kendisinin din olarak vaz' etmediği biçimde kendisine kulluk etmek şeklinde ortaya koydukları Allah'ın izin vermediği bir dine uymaları sebebiyle kınamış ve:

"Yoksa onların birtakım ortakları mı var ki, Allah'ın izin vermediği şeyleri, dinden kendilerine teşrî' ettiler (bir yasa ve şeriat kıldılar) **? Eğer o fasıl kelimesi olmasaydı, elbette aralarında hüküm** (karar) **verilirdi. Gerçekten zalimler için acıklı bir azap vardır."** (Şûra 42/21) buyurmuştur.

Aynı şekilde, Allah'ın haram kılmadığı şeyleri haram kılmaları sebebiyle de onları kınamıştır.

Gerçek / Hak din, Allah'ın haram kıldığından başka haram ve O'nun vaz' ettiğinden başka din olmamasıdır.

İnsanlar, Allah'a Kulluk Etme ve O'ndan Yardım Dileme Noktasında Dört Kısma/Gruba Ayrılır

1 - Birinci grub:Takva sahibi / Müttakî mü'minler, O'na yönelir ve O'nun yanındadırlar; yalnızca O'na ibadet eder ve O'ndan yardım dilerler.

2 - İkinci grub: Allah'tan yardım dilemeden ve sabır göstermeden O'na ibadet eder. Bunlardan olan kimsenin, (Allah'a ibadet) itaat, takva ve Sünnet'in gerekleri (sünnete tâbi olma) hususunda dikkatli olduğunu görürsün. Fakat bunlarda Allah'a tevekkül, Allah'tan yardım dileme ve sabır değil, bilâkis zayıflık ve sabırsızlık (acz ve sızlanış) söz konusudur.

3 - Üçüncü grub: Emre tam mutabakat ve Sünnet'i takip etme (sünnete tâbi olma) olmasa da, Allah'tan yardım dileme, tevekkül ve sabır vardır. Bunlardan birine imkân bahşedilip içte veya zahirde bir hal sahibi olabilir. Birinci gruba verilmeyen bir mükâşefe ve etki verilir. Ancak bunun sonu yoktur; zira o takva sahibi / müttakîlerden değildir. Akıbet ancak takva iledir. (takvanındır.)

Bunların birincisinin (İkinci grubun) dini zayıftır, fakat kişi zayıflık ve sabırsızlıkla (sızlanış ve acz sebebiyle) dinini ifsad etmezse dini sürekli ve kalıcıdır.

Bunlardan (Üçüncü grubtan) olan kimsede bir hal ve kuvvet söz konusudur, ancak bu durum sadece emre uygun olduğu ve Sünnet'i takip ettiği müddetçe sürer.

4 - Dördüncü grub: Bu gruplar içinde en kötüsü olan; Allah'a kulluk / ibadet etmeyen ve O'ndan yardım dilemeyenlerdir. Bunlar, fiillerinin Allah'a ait veya O'nunla olduğunu kabul etmez. Dolayısıyla, kaderi inkâr eden Kaderiyye'den Mu'tezile ve diğerleri, emir ve nehyi, va'd ve va'îdi önemseme noktasında şeriat, emir ve nehiyden yüz çeviren bu Kaderi Cebriyye'den iyidir.

Sûfîler ise kader ve rubûbiyyet tevhidini müşahede açısından Mu'tezile'den iyidir.

Ancak bunların arasında, bazı emir ve nehiylerden va'd ve va'îdden yüz çevirmek gibi bir bid'ati ortaya koyan, hattâ hedeflenen amacı rubûbiyyet tevhidini müşahede etmek ve bunda fena bulmak olarak gören kimseler mevcuttur. Bunlar da Müslüman (İslâm) cemaatinden ve bunların takip ettiği yoldan i'tizâl etmiş (ayrılmış) olurlar. Dolayısıyla bu açıdan mu'tezilîdirler. Bu şekilde onların içine düştüğü bid'at, diğer Mu'tezile'ninkinden daha kötü olur. Bu her iki grup da Basra'da ortaya çıkmıştır.

* * *

Allah'ın dini, O'nun peygamberleriyle gönderip, Kitaplar'da indirdiği (din) dir; doğru yol / sırât-ı müstakîmdir. Bu da, nesillerin en hayırlısı, ümmetlerin en faziletlisi ve Allah katında peygamberlerden sonra yaratılmışların en şereflisi olan, Resûlullah'ın ashabının yoludur.

Allah Te'âlâ:

"(İslâm Dini'ne girme hususunda) **öne geçen ilk muhacirler ve ensar ile onlara güzellikle tâbi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır."** (Tevbe 9/100)

Buyurmuş ve öne geçen ilk muhacirler ve ensardan mutlak olarak, onlara tâbi olanlardan ise onları güzellikle takip etmeleri sebebiyle razı olmuştur.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sahîh hadîslerde:

"Nesillerin en hayırlısı, benim içlerinde gönderildiğim nesil, sonra bunların ardından gelenler, sonra da onların ardından gelenlerdir" buyurmuştur. (Müslim, "Fedâ'ilü's-sahâbe", 21, 211, 212, 214, 215; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 9; Ahmed b. Hanbel, II, 328; V, 327; VI, 156.)

Abdullah b. Mes'ûd da:

"Sizden her kim bir yol tutmak (örnek edinmek) isterse, vefat etmiş olanların yolunu tutsun. Zira hayatta olanın fitnesinden emin olunmaz. (fitneye sapmayacağı konusunda güvence yoktur.) Bunlar (vefat etmiş olanlar), bu ümmetin en temiz kalplileri, en derin ilme sahip olanları, en samimîleri olan, Resûlullah'ın ashabıdır. Onlar, Allah'ın, Resûlune yoldaş olmak ve dinini tesis etmek için seçtiği topluluktur. Onların hakkını teslim edin (gözetin) ve onların gösterdiği yola dört elle sarılın. (onların yolundan gidin.) Zira onlar en doğru yol üzereydiler" derdi. (Ahmed b. Hanbel, III, 134.)

Huzeyfe b. Yemân (r.a.) da:

"Ey (Kur'ân) okuyanlar topluluğu! Dosdoğru olunuz ve sizden öncekilerin yolunu tutunuz (yolunu takip ediniz). Allah'a andolsun ki, şayet onlara tâbi olursanız, önde gidenlerden olursunuz (büyük bir başarı elde edersiniz.); Ama eğer sağa sola saparsanız, büyük bir sapkınlığa düşersiniz" demiştir.

(**Huzeyfe b. Yemân;** Ebû Abdillâh Huzeyfe b. Huseyl b. Câbir el-Absî (v. 36/656). Resûlüllah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sırdaşı olan sahâbîdir.)

Yine **Abdullah b. Mes'ûd** (r.a.) şöyle demiştir:

Resûlullah bize bir çizgi çizdi, sonra onun sağına ve soluna çizgiler çekti/çizdi ve buyurdu ki:

"Bu (ilk çizdiğim çizgi) **Allah'ın yoludur, Bunlar da ayrı yollar olup her birinin üzerinde bir şeytan durmakta ve ona davet etmektedir."** Sonra:

"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) **yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır."** (En'âm 6/153) âyetini okudu. (Dârimî, "Mukaddime", 23; Ahmed b. Hanbel, I, 435, 465.)

Allah Te'âlâ bize namazlarımızda:

"Bize doğru yolu göster. Kendilerine nimet verdiğin (lütuf ve ikramda bulunduğun) **kimselerin yolunu; gazaba uğramışların ve sapmışların yolunu değil!"** (Fatiha 1/5-7) dememizi emretmiştir.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de:

"Yahudiler gazaba uğramışlar, Hristiyanlar ise sapmışlardır" buyurmuştur. (Tirmizî, "Tefsîru sûre 1", 2,40; Ahmed b. Hanbel, IV, 378.)

Zira:

- **Yahudiler** hakikati bilmelerine rağmen buna uymamışlar, (hakka tâbi olmamışlar.)

- **Hristiyanlar ise** bilgisizce (bir bilgiye dayanmaksızın) Allah'a kulluk / ibadet etmişlerdir.

İşte bu sebeple:

"Günahkâr/**Fâcir âlim** ile ibadet eden/**âbid câhil**den Allah'a sığının; zira bunların aldatması her aldanan için bir fitnedir" denilir.

Allah Te'âlâ:

"Artık benden size hidayet geldiğinde, kim benim hidayetime uyarsa o sapmaz ve bedbaht olmaz. Ama kim beni anmaktan yüz çevirirse, onun için de dar bir geçim vardır." (Tâhâ 20/123) buyurmuştur.

İbn Abbâs (r.a.)**:**

"Allah Te'âlâ Kur'ân'ı okuyan ve içindekilerle amel eden kimsenin dünyada sapmayacağını ve ahirette bedbaht olmayacağını garanti etmiştir" diyerek bu âyeti (Tâhâ 20/123) okumuştur.

Yine Allah Te'âlâ:

"Elif. Lâm. Mîm. O kitap (Kur'ân)**; onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler** (sakınanlar ve arınmak isteyenler) **için bir yol göstericidir. Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar. Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler; ahiret gününe de kesinkes inanırlar, İşte onlar, Rableri'nden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır "** (Bakara 2/1-5)

Ayetlerinde de bu kimselerin hidayet üzere olanlar ve kurtuluşa erenler olduğunu haber vermiştir. Bu da gazaba uğramışlar ve sapmışların zıddıdır.

Allah'tan bizi ve kardeşlerimizi, doğru yoluna, kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve sâlih kimselerin yoluna erdirmesini niyaz ederiz. Bunlar en güzel dostlardır.

Allah bize yeter; o ne güzel vekildir.

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Allah, Efendimiz Hz. Muhammed'e, O'nun ailesi ve ashabına salât ü selâm eylesin.

ŞERİAT -ŞER'- VE KADERE İMAN BAHSİ

İBADETLERDE TEVHİD

IÇİNDEKİLER

İbadetlerde Tevhid / Giriş 2

Allah'ın Ne Öncekilerden, Ne Sonrakilerden Din Olarak Başkasını Kabul Etmeyeceği Din İslâm Dinidir 2

Her Din Mensubuna "Müslüman" Denir mi? 6

Bütün Nebilerin, Rasullerin Kendisiyle Gönderildiği Esas 7

Şirk'in Aslı ve Çeşitleri 9

Tevhidin Manâsı ve Amacı Konusunda Ortaya Çıkan Yanlışlıklar ve Düşülen Hatalar 11

İlâh'ın Anlamı 14

Müşriklerin Kabul Ettiği Tevhidin Anlamı 15

Bazı Fırkaların İman ve Kader Hakkındaki Görüşleri 16

İslâm'ın Temeli / Aslı 17

Kelime-i Şehâdet 18

Peygamberlerin Üzerimizdeki Hakkı 24

Allah'ın Emir ve Nehyine ve Kadere İman Etme Konusunda Dalâlet Ehli 25

Allah'ın Emir ve Nehyine ve Kadere İman Etme Konusunda Hidayet ve Kurtuluşa Erenler 26

Şeriate de İman Etmek Gereklidir 28

Hüsn ve Kubuh 29

Fena ve Fena Makamları 31

Emredileni Yapma, Nehyedilenden Sakınma ve Sabır 33

İbadette İki Temel 37

İnsanlar, Allah'a Kulluk Etme ve O'ndan Yardım Dileme Noktasında Dört Kısma/Gruba Ayrılır 38